

Zahorán, Csaba

Živá výročí – 1918–2018 a 1920–2020: připomínání konce a začátku v Rumunsku a Maďarsku

Studia historica Brunensia. 2021, vol. 68, iss. 2, pp. 305-339

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SHB2021-2-16>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/144286>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Živá výročí – 1918–2018 a 1920–2020: připomínání konce a začátku v Rumunsku a Maďarsku

Living Anniversaries – 1918–2018 and 1920–2020: Commemorating the End and the Beginning in Romania and Hungary

Csaba Zahorán / zahorancsaba@gmail.com

Výzkumná skupina Trianon, Historický ústav, Maďarská akademie věd

Abstract

In my paper I focused on the anniversary of the Romanian „Great Union” (The Declaration of Alba Iulia, 1. 12. 1918) and of the Hungarian signing of the Trianon Peace Treaty (4. 6. 1920). Although these two anniversaries are closely connected, they play very different roles in the national narratives and in the collective memories of Romanians and Hungarians. No wonder that also the ways and aims of their commemoration are significantly different. First, I tried to explain in short what had happened on those two dates a century ago, then I sum up the history of the two anniversaries along the 20th century, and finally I took a look at their commemoration and instrumentalization in the present, with the occasion of the centenary.

Keywords

anniversary, politics of memory, collective memory, Hungary, Romania, 1918, 1920

V roce 2018 se po celém světě připomínal konec první světové války. Ve střední a východní Evropě mělo toto výročí o to větší význam, že tu šlo často i o připomenutí získání nezávislosti, sjednocení národa nebo obnovení či vznik vlastního státu. Sem patří kromě České a Slovenské republiky i Rumunsko, které pokládá rok 1918 za začátek nové éry ve své historii. Avšak pro některé národy bývalého Rakouska-Uherska znamená tento rok něco úplně jiného: v maďarském kolektivním vědomí představuje rozpad historické vlasti, i když jeho symbolem se stalo podepsání mírové smlouvy o dva roky později, což potvrdilo konec multietnického Uherska. Už na první pohled je tedy patrné, že vedle sebe existují zcela odlišné interpretace tohoto období.

V následujícím textu se pokusím porovnat rozdílná připomínání dvou od sebe neoddělitelných výročí v Rumunsku a Maďarsku. Nejdříve načrtnu průběh historických událostí a jejich důsledků, z nichž rozdíl komemorací pramení, dále se podívám na to, jak jsou přítomné v historické paměti Maďarů a Rumunů a jak se na ně vzpomínalo v uplynulém století. Závěrem představím, jak vypadalo připomenutí jubilea v roce 2018 v Rumunsku a v roce 2020 v Maďarsku.

Zpracování tématu, metody a prameny

Ve svém textu jsem pro události před rokem 1989 vycházel z maďarské a rumunské historické literatury. Jak proces rumunského národního sjednocení, tak rozpad Uherska je relativně dobře a kvalitně zpracován, takže je k dispozici značný počet větších syntéz i studií o dílčích problémech. To samé platí i pro pozdější období. V případě maďarské a rumunské historiografie po roce 1989 jsem se snažil identifikovat jak „mainstreamy“, tak „alternativní proudy“ v obou historiografiích. O komemoraci výročních událostí však existuje už podstatně méně literatury, což skýtá další možnosti výzkumu.

Jelikož objektem mého zkoumání je veřejný diskurz, mými prameny byly výhradně zveřejněné texty. V případě let 2018–2020 šlo hlavně o různé texty v denících, týdenících, časopisech (tištěných i online) a na webových stránkách institucí, u předchozích období jsem se ve větší míře opíral o odbornou literaturu. Média jsem vybíral podle „směrodatnosti“ konkrétních produktů, tj. velké a uznávané deníky a časopisy měly jednoznačně přednost před marginálními.

Důležitou část mého výzkumu tvořila osobní účast na různých slavnostech a akcích, jak v Maďarsku, tak v Rumunsku (oslavy 1. prosince v Rumunsku a komemorace 4. června v Maďarsku i Rumunsku), a návštěvy dvou muzeí – v maďarské Várpalotě (2007 a 2018) a v rumunské Alba Iulii (2017, 2018, 2019) – kde jsem dle možností uskutečnil i rozhovory s pracovníky.

1 Společná minulost, rozdílné interpretace

Zkušenost první světové války a jejího konce je přítomná v kolektivní paměti Maďarů a Rumunů velice odlišným způsobem. Avšak rozdíl není ani tak v konkrétních zkušenos-

tech lidí, kteří tehdy v Uhersku/Maďarsku a Rumunsku žili – jejich válečné ztráty, utrpení a těžkosti byly totiž v zásadě podobné, především na nižších úrovních společnosti, mezi tzv. obyčejnými lidmi. O výraznějších rozdílech můžeme mluvit spíše v souvislosti s důsledky války. To znamená, jak lidé vnímali nové uspořádání této části Evropy a často převratné změny, které se týkaly jejich vlastí, tj. Maďarska a Rumunska. Avšak nejvíce se liší národní narativy, tedy jak si události vykládají intelektuální elity obou států. Důvodem je jednak to, že politici, historikové a jiní intelektuálové začali válečné události už od první chvíle instrumentalizovat a integrovat do svých politických diskurzů a vlastních národních verzí dějin,¹ a také fakt, že konec války měl úplně jiné důsledky pro maďarský stát a národ, než pro stát a národ rumunský.

Vznik Velkého Rumunska

Pro Rumuny znamenal konec světové války menší zázrak. Po vojenské porážce a beznadějně situaci se totiž Rumunsku podařilo dokončit válku na straně vítězné Dohody a dosáhnout nevídaného úspěchu: sjednotit takřka všechna území obývaná rumunským etnikem. Tento proces byl plný zvratů a nečekaných událostí, jejichž smysl lze pochopit jen z historické perspektivy.

Mladý rumunský stát balancoval v druhé polovině 19. století mezi dvěma velmocemi – Ruskem a Rakouskem-Uherskem, respektive mezi jejich spojenci. V době rozmachu národních hnutí totiž rumunské zájmy směřovaly jak na západ – směrem k početné rumunské populaci Rakouska-Uherska – tak na východ směrem k Besarábii, původně východní části Moldavského knížectví, kterou anektovalo carské Rusko v roce 1812. V obavě před ruskou rozpínavostí se sice Bukurešť tajnou dohodou připojila k Trojspolku,² avšak nejdůležitějším objektem rumunských národních ambicí zůstalo Sedmihradsko, po rakousko-uherském vyrovnání spravované bezprostředně z Budapešti. Vypuknutí války v létě 1914 vyvolalo úporné debaty mezi rumunskými elitami: proněmecká část v čele s králem Karlem I. z německé dynastie Hohenzollern-Sigmaringen se s nadějí na získání Besarábie přikláněla na stranu Německa a Rakouska-Uherska, zatímco prodohodová část viděla v konfliktu šanci na připojení Sedmihradska (a Bukoviny) k Rumunsku. Druzí jmenovaní

1 Národní narativy měly v minulosti legitimizovat maďarské či rumunské nároky na Sedmihradsko, což je v maďarsko-rumunském politickém i historickém diskurzu dodnes cítit. V této práci jsem vycházel především z „mainstreamových“ národních narativů přítomných v dílech předního maďarského historika Ignáce Romsicse (např. Romsics, Ignác: *Trianonská mierová zmluva*. Bratislava 2006.) a v příslušných svazcích nejnovější „velké syntézy“ dějin Rumunů (*Istoria Românilor VII/II*. Red. G. Platon. București 2003; *Istoria Românilor VIII*. Red. I. Scurtu. București 2003). Dále viz *Dějiny Rumunska*. Red. K. W. Treptow. Praha 2000; Miskolczy, Ambrus: *Román nemzetgyűlés Gyulafehérvárott*. 1918. december 1. Budapest 2019; Pop, Ioan-Aurel: *Români*. Eseiuri dinspre Unire. Cluj-Napoca 2019. V maďarsko-slovenském kontextu viz: Michela, Miroslav – Vörös, László a kol.: *Rozpad Uhorska a Trianonská mierová zmluva*. K politikám pamäti na Slovensku a v Maďarsku. Bratislava 2013.

2 V roce 1883. Viz *Dějiny Rumunska*, s. 236–237.

měli na své straně i většinu rumunského veřejného mínění, které bylo silně ovlivněno protimaďarským iredentismem.³

Po dvouleté neutralitě a dlouhých jednáních přijal nakonec Karlův nástupce Ferdinand I. nabídku dohodových mocností a v roce 1916 překročily rumunské jednotky hranice Rakouska-Uherska v Karpatech. Rumunské armády však byly poraženy a koncem roku padla i Bukurešť. Přestože dvůr i vláda ještě dlouho odolávaly německým a rakousko-uherským ofenzívám, po revolučních událostech v Rusku byla rumunská vláda na začátku roku 1918 nucena uzavřít separátní mír s ústředními mocnostmi.⁴ Občanská válka v Rusku však mezitím umožnila Rumunsku obsazení Besarábie, což akceptovaly i ústřední mocnosti. To bilanci porážky výrazně zlepšilo, ale ta se nakonec obrátila v triumfální vítězství poté, co v druhé polovině roku došlo k rozhodujícímu obratu ve válce. Nejdříve se v září zhroutila balkánská fronta, pak uzavřely příměří Rakousko-Uhersko⁵ a Německo.⁶ Rumunsko se do války vrátilo opravdu v poslední chvíli: den před německou kapitulací, kdy už maďarská delegace jednala v Bělehradě se zástupci Dohody o podmínkách příměří. Dne 28. listopadu 1918 se generální kongres Bukovinského vévodství, tvořícího korunní zemi předlitavské části Rakouska-Uherska, vyslovil pro připojení provincie k Rumunskému království.

Mezitím, pod vlivem říjnových událostí v Rakousku-Uhersku (Národní manifest Karla I. z 16. října o federalizaci Rakouska a Andrásyho nota z 27. října o přijetí Wilsonových mírových podmínek), se vedoucí představitelé uherských národnostních hnutí pustili do horečnaté činnosti. V budapeštském parlamentu zazněly projevy o právu nemaďarských národů Uherska na sebeurčení. Po vítězství chryzantémové (astrové) revoluce⁷ začala nová uherská vláda Mihálye Károlyiho jednat se zástupci národností. Jednání mezi uherskou/maďarskou vládní delegací a představiteli rumunské menšiny ve městě Arad ve dnech 13. a 14. listopadu však skončila neúspěšně: Rumuni se jednoznačně vyslovili pro odtržení od Uherska. Rumunské elity zorganizovaly své národní rady a s pomocí rumunských národních gard převzaly moc v lokalitách, kde Rumuni tvořili většinu obyvatelstva. Ve značné části východního Uherska, hlavně na území Sedmihradska, tak budapeštská vláda ztratila svou autoritu a přechodně ani nedisponovala prostředky, jak ji získat zpět. Po konzultaci s rumunskou vládou, jež se vracela do Bukurešti, nakonec hlavní představitelé rumunského národního hnutí v Uhersku svolali „velké národní shromáždění“, které mělo rozhodnout o budoucnosti regionu. Výběr organizátorů padl na město Alba Iulia (maďarsky Gyulafehérvár), v čemž sehrály roli jak důvody logistické a bezpečnostní – město disponovalo dostatečně velkými železničními nádražím, prostory k ubytování účastníků a silným rumunským etnickým zázemím – tak dřívější dějiny: v roce 1599 totiž právě sem vstoupil v čele svých valašských vojsk vévoda Michal Chrabrý (Mihai Viteazul), aby obsadil sedmihradský trůn. Tento moment se pak zásluhou ru-

3 Viz Boia, Lucian: *Primul război mondial*. Controverse, paradoxuri, reinterprețări. București 2014, s. 63–76.

4 V Bukurešti, 7. května 1918. Viz *Dějiny Rumunska*, s. 253–254.

5 V Padově, 3. listopadu 1918. Viz Kontler, László: *Dějiny Maďarska*. Praha 2001, s. 300.

6 V Compiègne, 11. listopadu 1918.

7 31. října 1918. Viz Kontler, L.: *Dějiny*, s. 303–304.

Velké Rumunsko – pohlednice z období konce první světové války. Zdroj: https://ro.wikipedia.org/wiki/Marea_Unire#/media/Fi%C8%99ier:RomaniaGreatUnion.jpg.

munských historiků stal symbolem „prvního sjednocení“ Rumunů v jednom státě, což také bylo cílem novodobých rumunských nacionalistů.⁸ Národní shromáždění se sešlo 1. prosince 1918, kdy 1228 rumunských delegátů ze všech koutů Uherska schválilo rezoluci o odtržení se od Uherska a spojení se s Rumunským královstvím. Legitimitu tohoto rozhodnutí měl v duchu wilsonových principů národního sebeurčení podpořit obrovský dav Rumunů.⁹ Budapeštská vláda sice proti tomuto jednostrannému aktu protestovala – na celém Rumunsky požadovaném území totiž rumunské obyvatelstvo tvořilo jen o něco víc než polovinu populace¹⁰ – ale kvůli postupu vojsk z Rumunska a na nátlak Dohody musela Sedmihradsko vyklidit. Rumunská armáda a místní Rumuni do jara 1919 vytlačili maďarskou administraci z celého regionu a po krátké válce proti bolševické Maďarské republice rad obsadili i Budapešť a značnou část Maďarska. Velmoci nakonec schválily

- 8 Více viz: Boia, Lucian: *Istorie și mit în conștiința românească*. București 2002, s. 203–225. Symboliku města posilovalo i to, že v jeho pevnosti byli věznění vůdci selské rebelie z roku 1784, Horea, Cloșca a Crișan, přičemž poprava prvních dvou byla vykonána nedaleko pevnosti (Crișan spáchal sebevraždu). Trojice se pak dostala do rumunského národního panteonu jako mučedníci sedmihradských Rumunů. *Dějiny Rumunska*, s. 149–150.
- 9 Tradičně se udává stotisícový počet účastníků, avšak podle jednoho nového výzkumu jich mohlo být méně, kolem 50–70 tisíc. Viz Popa, Ioan – Toma, Tetiana: *Prezența românilor la Adunarea Națională de la Alba Iulia (1918), reflectată de Ancheta ASTREI (1922)*. Transilvania 2019/2, s. 56–63. Více viz *Dějiny Rumunska*, s. 256–259.
- 10 Podíl rumunského obyvatelstva žijícího na území východního Uherska – jež nakonec trianonskou mírovou smlouvou připadlo Rumunsku – byl 54% (podle údajů z roku 1910). Viz Boia, Lucian: *În jurul Marii Uniri de la 1918: națiuni, frontiere, minorități*. București 2017, s. 79.

většinu rumunských požadavků a jejich rozhodnutí zpečetila trianonská mírová smlouva s Maďarskem.¹¹

Rumunské národní shromáždění v Alba Iulii, na které mohla rumunská delegace v Paříži poukazovat jako na projev vůle etnické většiny regionu, se tak stalo symbolem sebeurčení sedmihradských Rumunů a tím i konce maďarské nadvlády a začátku nové doby – doby rumunské národní jednoty. Rumunské království po první světové válce víc než zdvojnásobilo svou rozlohu a z malého „balkánského státu“ se stalo regionálním faktorem. Přestože komplexní proces sjednocení všech Rumunů začal někdy v polovině 19. století a byl symbolicky uzavřen korunovací královského páru až v roce 1922 v Alba Iulii a přijetím ústavy „Velkého Rumunska“ („România Mare“) o rok později, období, trvající od jara 1918 do jara 1919, bylo nejdramatičtější. A za vrchol toho dějinného úseku jsou pokládány právě sedmihradské události z 1. prosince 1918.

Rozpad historického Uherska

Přestože rumunské národní shromáždění v Alba Iulii je v maďarské kolektivní paměti přítomné pouze okrajově (a to spíš jen ve vědomí Maďarů žijících v Rumunsku), jeho datum můžeme právem pokládat za začátek konce maďarské vlády v Sedmihradsku. Do maďarské kolektivní paměti se mnohem více zapsalo datum podepsání trianonské mírové smlouvy, tedy 4. června 1920, které potvrdilo ztrátu Sedmihradska (a východního Uherska). Toto datum se ustálilo v maďarském národním narativu a stalo se černým dnem historie Maďarů, symbolem maďarské národní katastrofy.

„Trianon“ – jak se ustálilo pojmenování celého procesu rozpadu Uherska – totiž znamenal trpký konec dlouhé, krvavé a zbytečné války, do níž vstupovala uherská elita monarchie jen váhavě, nanejvýš s nadějí na stabilizaci dualismu.¹² Kapitulace na podzim roku 1918 postihla Uhersko nepřipravené a tím i zranitelné. V důsledku dlouholetých, dualistickým režimem nevyřešených národnostních a sociálních konfliktů,¹³ propukla všeobecná krize, kterou tradiční elity Uherska nebyly s to zvládnout. Nepomohla ani chryzantémová (astrová) revoluce 31. října 1918, kterou následovalo převzetí moci opozicí, deklarace nezávislosti Uherska – splněný sen maďarských nacionalistů – a nakonec vyhlášení „lidové republiky“. Vláda Mihálye Károlyiho se sice pokoušela krizi zvládnout, ale v těch několika měsících, které měla k dispozici, to ani nebylo možné: k návratu vojáků z front, akutním hospodářským problémům, sociálním a národnostním nepokojům a epidemii španělské chřipky se přidružily územní požadavky prakticky všech sousedních států a národů.¹⁴ Nová vláda se snažila dohodnout i s představiteli národností Uherska, ale těm už nestačily ani radikální návrhy na vytvoření autonomních regionů v rámci „nového“ demokratického Uherska, a požadovali neomezené sebeurčení pro své komu-

11 4. června 1920. Viz: Kontler, L.: *Dějiny*, s. 316–317.

12 Během války se ovšem projevil i „maďarský imperialismus“. Viz Romsics, Ignác: *A magyar birodalmi gondolat*. In: Týž: *Múltról a mának. Tanulmányok és esszék a magyar történelemről*. Budapest 2004, s. 144–148.

13 Romsics, I.: *Hungary*, s. 53–68.

14 Hatos, Pál: *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története*. Budapest 2018.

nity. Károlyiho režim tak musel čelit separatistickým snahám podporovaným vojenskými intervencemi téměř z každého směru – především z jihu, ze strany Jihoslovanů, pak ze severu, z českých zemí a nakonec z východu, z Rumunska. Požadavky sousedů schvalovala i Dohoda, a tak budapeštská vláda musela stáhnout nepočtené maďarské oddíly za demarkační linie určené v Paříži. Neúspěchy jak v zahraniční politice, tak v řešení vnitřních problémů vládu oslabily, takže po nové ultimativní nótě z 19. března 1919, která požadovala vyklizení dalších rozsáhlých území ve východním Uhersku, vláda abdikovala a k moci se dostali komunisté.

Komunistický experiment ale situaci nezachránil. Ozbrojený odpor Maďarské republiky rad a obrana maďarských území byla sice na severu proti relativně slabým československým silám nečekaně úspěšná, od rumunské armády však bolševický režim utrpěl porážku. Důsledkem 133 dní „maďarské komuny“ bylo zavedení „kontrarevolučního“ režimu admirála Horthyho a odložení pozvání maďarské delegace na mírová jednání v Paříži.¹⁵

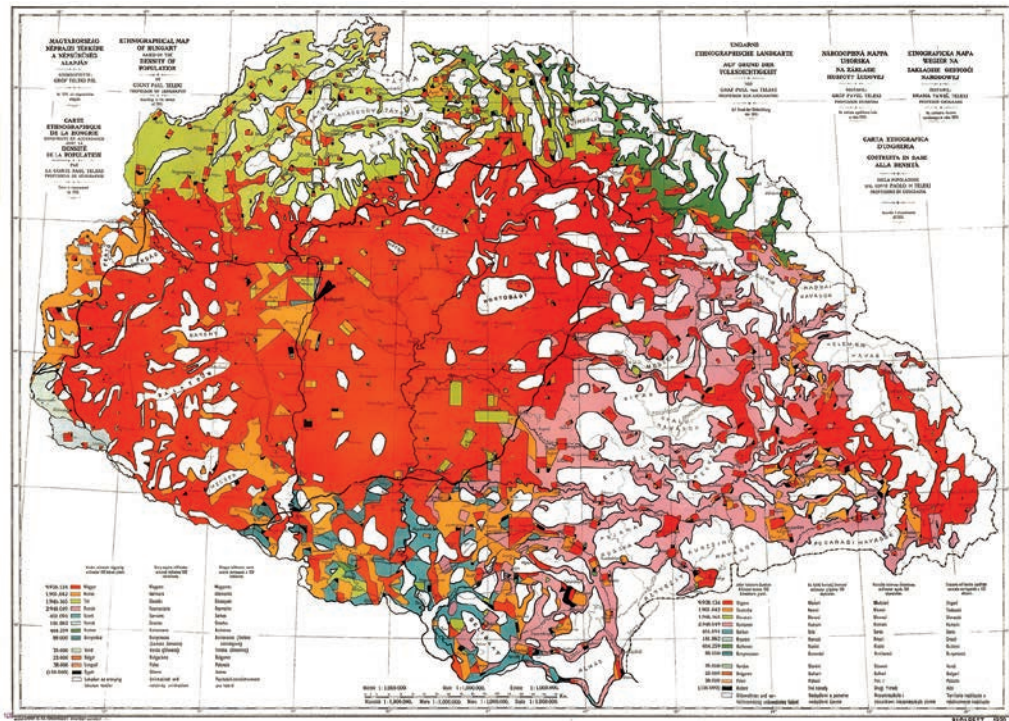
Na jednáních sice vítězné velmoci nepřijaly maximální požadavky sousedů – v tomto případě by z Maďarska zůstalo opravdu jen torzo kolem Balatonu, Budapešti a řeky Tisa – ale i tak byly na úkor nového Maďarska vzaty v úvahu převážně jejich zájmy. Maďarské delegaci v lednu 1920 nezbylo než převzít již hotové podmínky. Ty zůstaly v zásadě nezměněné a nepomohlo ani zdůrazňování historické celistvosti Uherska, poukazování na maďarské národní zájmy a neživotaschopnost „okleštěného“ Maďarska, ani požadavek plebiscitu. Maďarská delegace podpořila svou různorodou argumentaci rozsáhlým vědeckým materiálem – včetně takzvané „Carte Rouge“, národnostní mapy znázorňující rozložení jednotlivých etnik v Uhersku – a navrhovala úpravu hranic na základě Wilsonových principů národního sebeurčení, ale její snahy byly marné, stejně jako různé pokusy maďarské diplomacie změnit podmínky během první poloviny roku 1920. Přestože nové hranice byly maďarskou veřejností pokládány za nepřijatelné, mírovou smlouvu nakonec maďarská delegace 4. června 1920 v trianonském paláci podepsala.¹⁶ V ten den se po celém Maďarsku organizovaly protestní manifestace, „města se oblékla do černého“, divadla, kina, kabarety a jiné veřejné podniky zůstaly zavřené a platil zákaz prodeje alkoholu. Ve školách byl vysvětlován význam událostí, v kostelech v Budapešti se dopoledne konaly mimořádné bohoslužby a zvony půl hodiny vyzváněly. V deset hodin se pak v celé zemi na deset minut zastavil život a předseda maďarského parlamentu ve sněmovně prohlásil, že mírová smlouva je nespravedlivá, ale Maďarsko nemá jinou možnost, než ji „pod nátlakem“ podepsat.¹⁷

Ztráta dvou třetin území historického uherského státu, více než poloviny celkového obyvatelstva – včetně odtržení třetiny etnických Maďarů –, většiny hor, lesů, značné části nerostného bohatství a národního majetku, přístupu k moři atd., byla pro tehdejší maďarské elity traumatizujícím šokem. Mírová smlouva byla vnímána jako mocenský diktát, jenž zlikvidoval historické Uherské království – stát, který po rakousko-uherském

15 Kontler, L.: *Dějiny*, s. 305–314.

16 Více viz Romsics, I.: *Trianonská...*

17 Zeidler, Miklós: *Trianon. A magyar történelem rejtélyei*. 2016, s. 38–39.

Tzv. „rudá mapa“ – národnostní mapa Uherska, zhotovená na mírové jednání v roce 1920.
Zdroj: https://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Ethnographic_map_of_hungary_1910_by_teleki_carte_rouge.jpg.

vyrovnání v roce 1867 získal zpět svou teritoriální integritu a částečně i samostatnost, obojí ztracené v období turecký válek. Přes jeho multietnický charakter Maďari pokládali Uhersko v duchu tehdejšího nacionalismu především za svůj „vlastní“ národní stát a k zdánlivě nezadržitelnému a úspěšnému maďarskému nation-buildingu se přidružila i velmocenská prestiž společné monarchie. Trianon tak znamenal nejen značný pokles váhy Maďarska na mezinárodní úrovni, ale i konec maďarské dominance v Karpatské kotlině a vznik početných maďarských menšin vystavených nacionalistickým politikám nástupnických států.¹⁸ Mírová smlouva se stala součástí maďarských dějin jako národní tragédie, „druhý Moháč“¹⁹ nebo „Világos“²⁰ – společným rysem těchto historických paralel je celonárodní porážka, katastrofa, konec „maďarské velikosti“ či ztráta nezávislosti.

18 Více viz *Minority Hungarian Communities in the Twentieth Century*. Red. N. Bárdi – C. Fedinec – L. Szarka. Boulder, Colorado – Highland Lakes, New Jersey – Budapest 2011.

19 Porážka vojsk uherského a českého krále Ludvíka II. od Osmanů v bitvě u Moháče v roce 1526 znamenala konec Uherska jako regionální velmoci a začátek jeho začlenění do Habsburské a Osmanské říše. Kontler, L.: *Dějiny*, s. 120–121.

20 Kapitulation uherských vojsk před carskou expediční armádou u Világose v roce 1849 znamenala porážku uherské (maďarské) národně-liberální revoluce z roku 1848–1849. Kontler, L.: *Dějiny*, s. 236.

Celá záležitost byla od počátku interpretována a pak reprodukována jako nespravedlnost a křivda s mnoha vážnými důsledky (hlavně pro „menšinové Maďary“, kteří prožívali status národnostní menšiny každý den – se vším, co z toho v tzv. národních státech vyplývalo).²¹

2 Připomínání během uplynulého století (1919–2018)

Instrumentalizace obou výročí začala už nedlouho po daných událostech, v meziválečném období, zpočátku pod silným vlivem nedávné minulosti. „Politickou“ euforii v Rumunsku tak snižovaly jak zklamání z postoje velmocí, jež s Bukureští zacházely jako s druhořadým spojencem, tak vzpomínky na válečné útrapy, obrovské ztráty, škody a těžkosti spojené s integrací nových území.²² Zatímco však v Rumunsku postupně převážila reprezentace triumfu, v Maďarsku nebylo nic, co by pocit „národní katastrofy“ kompenzovalo a zmírnění emocí nebylo ani v zájmu maďarských politických elit.²³

Od regionálního výročí po národní a státní svátek

V Rumunsku se datum 1. prosince sice nestalo oficiálním státním svátkem (tím zůstala oslava 10. května, jež je spojená s královskou dynastií,²⁴ jako národní svátek sjednocení byl v roce 1920 zaveden 24. leden²⁵), ale v Sedmihradsku se pravidelně připomínalo a tak postupně získalo charakter „regionálního“ svátku.²⁶ Pokládali jej za důležité především místní politici a intelektuálové, jejichž větší část (pod vedením Iulia Maniuho a Alexandra Vaida-Voevoda) i po sjednocení navazovala na tradice Rumunské národní strany v Uhersku a politicky se začala čím dále tím více vymezovat vůči liberální garnituře „starého království“ v čele s Ionem I. C. Brătianem. Konflikty mezi rumunskými elitami se viditelně projevíly, když většina sedmihradských politiků odmítla jak novou ústavu, nakonec prosazenou Národní liberální stranou (1923), tak i účast na slavnostní korunovaci Ferdinanda I. a Marie na krále a královnu Velkého Rumunska. Okázalý ceremoniál, k němuž došlo 15. října 1922 právě v Alba Iulii v prostorách pevnosti, kde bylo před několika

21 *Minority...*

22 Viz Párâianu, Răzvan: *An Experiment that Failed. The Liberal Greater Romania*. In: *Die Habsburgermonarchie 1848-1918, Band XII. Bewältigte Vergangenheit?* Hgg. H. Rumpler – U. Harmat. Wien 2018, s. 273.

23 Více viz Zeidler, Miklós: *A reviziós gondolat*. Pozsony 2009, s. 260–267.

24 Datum 10. května se váže k více významným událostem spojeným s dynastií: 10. května 1866 (podle starého kalendáře) složil v Bukurešti přísahu Carol (Karel) Hohenzollern Sigmaringen, a stal se tak rumunským knížetem; 10. května 1877 – poté, co předchozí den byla vyhlášena nezávislost Rumunska na Osmanské říši – byla uspořádána oslava nezávislosti, nakonec 10. května 1881 bylo Rumunsko prohlášeno královstvím a Carol (Karel) I. byl korunován za krále. *Dějiny Rumunska*, s. 211, 218, 234.

25 Na památku sjednocení Valašského a Moldavského knížectví v roce 1859. Viz Iordachi, Constantin: *Cuvânt-înăpoi*. In: *Cartea de aur a Centenarului Marii Uniri*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. Red. B. Bucur. București 2018, s. 741.

26 Mihalache, Cătălina: *Didactica apartenenței. Istorie de uz școlar în România secolului XX*. Iași 2012, s. 180–183.

Vítězný oblouk v Bukurešti. (Foto autora).

lety vyhlášeno připojení Sedmihradska k Rumunsku, měl symbolizovat integraci regionu do rumunského státu, ale stal se tak i symbolem regionálních rozporů.²⁷

Lišily se však nejen politické zájmy a tradice, ale i postoj k samotnému „velkému sjednocení“. Sedmihradská rumunská elita stavěla svou legitimitu na dlouholeté aktivitě rumunského národního hnutí v Sedmihradsku a zdůrazňovala mobilizaci davů vedoucí k dosažení nezávislosti na budapeštské vládě na konci roku 1918. Na sjednocení tak pohlížela jako na *spojení* rumunských regionů v nový stát. Bukureštské elity však vyzdvihovaly především úsilí Rumunska – dynastie a armády – a za rozhodující považovaly vojenské vítězství a dobytí Sedmihradska, kterým bylo Rumunsko *rozšířeno*.²⁸ To se projevilo i ve výstavbě vítězného oblouku v Bukurešti, na jehož nové verzi, předané 1. prosince 1936, lze najít názvy oblastí, kde se během první světové války vedly boje (včetně Budapešti).

Význam výročí 1. prosince se začal měnit ve třicátých letech, paralelně se změnou mezinárodní politické situace. Datum bylo objeveno rumunským antirevizionizmem, v jehož centru stála Rumunská antirevizionistická liga (Liga Antirevizionistă Română, LAR) založená 15. prosince 1933 v Bukurešti.²⁹ Liga začala toto datum instrumentalizovat jako odpověď na čím dál hlasitější maďarský revizionismus požadující úpravu versailleského systému. Pořádala velké slavnosti a manifestace v Bukurešti a po celém Rumunsku, a tak se datum 1. prosince stalo postupně symbolem národní jednoty a obrany teritoriální

27 Iordachi, C.: *Cuvânt*, s. 736–738; Bucur, Maria: *Eroi și victime. România și memoria celor două războaie mondiale*. Iași 2019, s. 124.

28 Iordachi, C.: *Cuvânt*, s. 731–732.

29 Lazăr, Liviu: *Mișcarea antirevizionistă din Transilvania în perioada interbelică*. Deva 2003, s. 142.

integrity Velkého Rumunska. V posledních předválečných letech si datum „přisvojil“ autoritativní režim krále Karla II., v období druhé světové války se výročí připomínalo jen v omezené míře a na lokální úrovni.³⁰

Po válce bylo 1. prosince relativně brzy zatlačeno do pozadí. Rumunští komunisté k tomu měli ideologické důvody, nacionalismus totiž musel ustoupit internacionalismu a budování nového řádu. V tomto duchu byly jak toto výročí, tak i dosavadní státní a církevní svátky nahrazeny novými, „komunistickými“: především prvním májem, výročím VŘSR a 23. srpnem. Poslední zmiňované datum mělo připomínat přechod Rumunska ze strany Osy na stranu Spojenců v roce 1944, událost, kterou komunisté interpretovali jako národní, antifašistickou, antiimperialistickou a sociální revoluci.

Význam výročí národního shromáždění v Alba Iulii byl znovu obnoven po dvaceti letech, rovněž z ideologických důvodů, tentokrát ale už ve znamení rumunského národního komunismu.³¹ Režim Nicolae Ceaușesca,³² jenž v roce 1965 následoval Gheorghe-Gheorghiu Deja v čele strany a pokračoval v jeho „národním obratu“, totiž objevil jeho potenciál. Tím se toto datum stalo opět významným mezníkem národního příběhu, jedním z vrcholů boje rumunského lidu za svobodu a národní jednotu. Nebylo sice „povýšeno“ na úroveň oficiálních svátků, ale byla mu věnována čím dál větší pozornost: hlavně při kulatých výročích (1968, 1978, 1983 a 1988). Na konci osmdesátých let se výročí neoddělitelně spojilo s kultem osobnosti Nicolae a Eleny Ceaușescuových a s intenzivní fází homogenizace rumunské společnosti. Ve Scînteii, oficiálním orgánu Rumunské komunistické strany, už před 1. prosincem vycházely různé články na historická a politická témata, aby slavností den (ale někdy i dny předcházející a následující) ovládly projevy Ceaușesca a stranických činitelů, kteří opakovaně vštěpovali čtenářům význam tohoto data, samozřejmě v aktualizované interpretaci.³³ V těchto textech hrály dějiny důležitou roli: například v roce 1988 Ceaușescu mluvil nejen o hospodářském rozvoji a investicích, nýbrž i o „rozvoji národa v socialismu“,³⁴ „hlubokých změnách v sociální struktuře země a homogenizaci naší socialistické společnosti“³⁵ a hlavně o „tisícileté historii rumunského lidu“ a o „neustálém boji za společenskou a národní svobodu, nezávislost a jednotu“.³⁶ Ke groteskním momentům politiky paměti rumunského národního komunismu patřily i projevy loajality ze strany národních menšin. Do oslavného diskurzu se časem museli zapojit nejen komunističtí funkcionáři, ale i intelektuálové maďarské národnosti, jejichž proslovy

30 Mihalache, C.: *Didactica*, s. 183–187.

31 Mihalache, C.: *Didactica*, s. 188–189.

32 Nicolae Ceaușescu (1918–1989): komunistický politik, od roku 1965 první tajemník Rumunské dělnické (později Komunistické) strany, od roku 1974 prezident Rumunska. V prosinci 1989 byl svržen rumunskou revolucí a popraven. Více viz Tejchman, Miroslav: *Nicolae Ceaușescu. Život a smrt jednoho diktátora*. Praha 2004.

33 Viz např. články v deníku Scînteia 1–4. decembrie 1983.

34 *Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu...* Scînteia 29. noiembrie 1988, s. 4.

35 Tamtéž, s. 5.

36 Tamtéž, s. 2.

Vchod do sálu sjednocení v Muzeu sjednocení v Alba Iulii. (Foto autora).

a články byly zveřejněny v místním nebo centrálním tisku.³⁷ O růstu významu výročí svědčilo i obnovení a reorganizace komplexu „Muzea sjednocení“ v Alba Iulii v roce 1968.³⁸ Vedle regionálních dějin se stálá expozice zaměřila na historii celého „rumunského prostoru“ a hlavní osou jejího narativu se stal boj Rumunů za národní jednotu. Důležitou kapitolu zde tvořila efemérní vláda knížete Michala Chrabrého, „prvního sjednotitele rumunských zemí“³⁹ ve Valašsku, Sedmihradsku a Moldavsku zároveň, pak národní hnutí v 19. a 20. století a nakonec „Velké sjednocení“ z roku 1918.⁴⁰ Tento pohled na rumunské dějiny značně poznamenal identitu generací, které vyrostly v tomto období a jejichž aktivní léta pak spadala na léta po pádu komunismu.

Po roce 1989 bylo nutné najít nové oficiální svátky. Režim Iona Iliesca, jehož pilířem byla v nemalé míře bývalá nomenklatura zrušené Komunistické strany Rumunska, vsadil rovněž na nacionalismus jako legitimizační prostředek. Bylo proto vlastně logické, že byl v roce 1990 dosavadní národní svátek nahrazen právě 1. prosincem, výročím s již dlouhou tradicí v národní ideologii. Tak se toto datum stalo nejdůležitějším státním a národním svátkem v Rumunsku, tentokrát už stabilně. Slaví se každý rok a ve všech

37 Viz např.: Cserey, Zoltán: *Egy közös hazában*. Megyei Tükör 29. listopadu 1983, s. 1–2.; Székely, Zoltán Dr.: *Mihai Viteazul és a székelyek*. Tamtéž, s. 2; Bálint, Mihály: *Az együttlakó népek csatlakozása*. Megyei Tükör 1. prosince 1983, s. 2.

38 Scnteia 29. listopadu 1968. Více viz: Muzeul Unirii, <https://mnuai.ro/muzeul-unirii/>, citováno 14. 2. 2020.

39 V rumunském národním narativu je k Valašsku a Moldavsku mezi „rumunské země“ tradičně započítáváno i Sedmihradsko.

40 Informace o expozici z doby před rokem 1989 pocházejí z rozhovorů s pracovníky muzea (v roce 2017).

Oslavy rumunského státního svátku v Cluj-Napoce v roce 2014. (Foto autora).

městech podobně: kolem 1. prosince má bukureštský parlament slavnostní zasedání, v samotný výroční den se po vojenské přehlídce a proslovech pořádají různé kulturní akce, ohňostroje a tančí se tradiční rumunská „hóra“. Centrální oslavy jsou v Bukurešti (pod vítězným obloukem) a v Alba Iulii (v prostorách a v okolí pevností).

Ohledně výběru 1. prosince jako nového státního svátku se objevily různé námitky, ale největší problém s ním měli (a mají) sedmihradští Maďaři. Ti ho totiž považují, jak už bylo zmíněno, za symbolický začátek svého menšinového postavení plného národních křivd. Tento rozpor mezi oficiálním „většinovým“ a „menšinovým“ postojem je i důvodem občasného interetnického napětí v den oslav. Maďaři v Sedmihradsku a maďarské místní autority se jich většinou ani neúčastní, nebo jen formálně a v co nejmenší míře. To občas irituje rumunské nacionalisty, kteří v odmítání státního svátku vidí projev neolajálosti vůči Rumunsku.⁴¹

Výročí bylo připomenuto i ve veřejném prostoru: podle usnesení parlamentu ještě ze začátku devadesátých let měly místní samosprávy nazvat jednu z hlavních ulic v každém městě v Rumunsku „1. prosince 1918“ a v roce 2014 bylo toto symbolické gesto zdůrazněno novým zákonem.⁴²

41 Více viz: Ádám, Biborka: *December elseje és a kettős hatalmi szerkezet Székelyföldön*. In: Aranyág. Tanulmányok Tánzos Vilmos tiszteletére. Red. A. Z. Jakab – L. Peti. Kolozsvár 2019, s. 469–479.

42 *În toate orașele și municipiile, o arteră principală se va numi 1 Decembrie 1918*. Cum va fi marcată Ziua Națională a României. Mediafax.ro, 14. října 2014, <https://www.mediafax.ro/social/in-toate-orasele-si-municipiile-o-artera-principala-se-va-numi-1-decembrie-1918-cum-va-fi-marcata-ziua-nationala-a-romaniei-13384872>, citováno 14. 2. 2020.

Statut státního a národního svátku upevnil výjimečné místo výročí národního shromáždění v Alba Iulii v rumunském kolektivním vědomí: v současnosti je bezesporu nejvýznamnějším symbolem národní jednoty Rumunů, který jednoznačně „triumfoval“ nad svátkem „malého sjednocení“ (24. ledna) i nad výročím připojení Besarábie k Rumunsku (27. března). Význam národní jednoty pramení v nemalé míře z teleologického a nacionalistického pohledu na rumunské dějiny, jež dodnes charakterizuje jak mainstream rumunské historiografie, tak veřejný diskurz. Tento přístup pocházející ještě z romantismu 19. století se po roce 1918 skloubil s kultem královské dynastie, již pak nahradila RKS a Nicolae a Elena Ceaușescu a stal se nosnou myšlenkou jednotného narativu historie Rumunů. Jeho hegemonie sice po roce 1989 skončila a i rumunskou historiografii charakterizuje čím dál větší pluralita,⁴³ ale jeho vliv je pořád velice silný, což se projevuje i v triumfalistickém diskurzu o konci první světové války (od národní mobilizace na konci roku 1918 po úspěšnou vojenskou kampaň Rumunska proti Maďarské republice rad a obsazení Budapešti v létě 1919).

Symbol národní katastrofy

V meziválečném a válečném období byl Trianon ústředním motivem maďarského revizionismu, ideologického proudu, jež měl sjednotit a mobilizovat Maďary k boji o znovuzískání „okupovaných“ území a obnovení „přirozených hranic“ Uherska.⁴⁴ Výročí „Trianonského diktátu“ bylo pravidelně připomínáno protestními shromážděními, která od druhé poloviny dvacátých let čím dál otevřeněji požadovala revizi mírové smlouvy. Maďarské revizionistické spolky začaly pravidelně organizovat vzpomínkové slavnosti s rekvizitami smutečních ceremoniálů, které se od roku 1927 konaly na jednom z největších náměstí Budapešti, na Szabadság tér, před kulisami revizionistického památníku.⁴⁵ Komplex soch z roku 1921 symbolizoval ztrátu územní integrity: v polokruhu kolem mapy Uherska a „trianonského“ Maďarska, vytvořeného z květin a ústředního vlajkového stožáru, se tyčily alegorické sochy zobrazující jednotlivé regiony: „Západ“ (Burgenland), „Sever“ (Slovensko a Podkarpatská Rus), „Východ“ (Sedmhradsko) a „Jih“ (Vojvodina a Báčka).⁴⁶

Revizionismus se projevil i v názvech ulic a náměstí,⁴⁷ ale neomezil se jen na veřejné prostory a rituály, nýbrž byl přítomen i ve všedním životě v podobě každodenně používaných předmětů, oblečení, suvenýrů atd.⁴⁸ Trianon byl odmítán v podstatě celou společ-

43 Více viz Petrescu, Cristina – Petrescu, Dragoș: *Mastering vs. Coming to Terms with the Past. A Critical Analysis of Post-Communist Romanian Historiography*. In: *Narratives Unbound: Historical studies in post-communist Eastern Europe*. Red. S. Antohi – B. Trencsényi – P. Apor. Budapest 2007, s. 311–408.

44 Více viz *Trianon és a magyar politikai gondolkodás 1920–1953*. Red. I. Romsics. Budapest 1998; Ablonczy, Balázs: *Trianon-legendák*. Budapest, 2010.

45 Zeidler, M.: *A revíziós*, s. 221.

46 http://www.fortepan.hu/_photo/download/fortepan_100462.jpg?rand=1580496079 = ZDROJ ILUSTRACE

47 Zeidler, M.: *A revíziós*, s. 216–217.

48 Tamtéž, s. 252–257.

Revizionistický památník na Szabadság tér v Budapešti (detail).
Zdroj: Fortepan / Pálkás Zsolt, 1938.

ností meziválečného Maďarska, což posilovaly ze zmíněných důvodů elity, ale i statisíce Maďarů, které byly nuceny opustit své domovy po roce 1918.⁴⁹

Po druhé světové válce se však situace radikálně změnila. Po podepsání pařížské mírové smlouvy v roce 1947, jež trianonskou dohodu vlastně potvrdila, byla celá otázka prakticky tabuizována. Dogmaticky antinacionalističtí maďarští komunisté na ni pohlíželi s největším podezřením, což platilo i pro druhé období režimu, vážící se ke jménu Jánose Kádára.⁵⁰ Trianon se stal jedním ze symbolů maďarského nacionalismu, „trestem“ za nepravdělivou národnostní a sociální politiku uherských vládních tříd. Tato interpretace se stala směrodatnou i pro oficiální historický narativ v Maďarsku. Meziválečné trianonské (revizionistické) památníky byly odstraněny nebo změnily funkci: centrální budapeštský komplex zmizel (stožár s vlajkou nahradil obelisk na počest padlým rudoarmějcům),⁵¹ jiné byly přestěhovány nebo pouze zbaveny iredentistických prvků, další byl přebudován na vyhlídku atd.⁵²

49 Podle odhadů přesídlilo do Maďarska v letech 1918–1924 cca 400–430 tisíc osob. Viz Szűts, István Gergely: *Előzöttek, Menekültek, optánsok és vagonlakók*. Rubicon, 2017/7–8., s. 57.

50 János Kádár (1912–1989): maďarský komunistický politik, od roku 1957 první (pak generální) tajemník Maďarské socialistické dělnické strany. Ze své funkce odstoupil v roce 1988. O jeho éře viz Kontler, L.: *Dějiny*, s. 394–419.

51 Podobně dopadl i například památník v Monoru, ze kterého se stal památník padlých rudoarmějců, později památník ústavy lidové republiky, viz: <http://trianon100.hu/emlekmu/monor-trianon-emlekmu>, citováno 14. 2. 2020.

52 Boros, Géza: *Trianon köztéri revíziója 1990–2002*. Mozgó Világ 2003/február, s. 3–21.

K určitému posunu v postoji k Trianonu došlo v šedesátých letech, i když zatím jen v odborných kruzích. V maďarské historiografii začala tehdy opatrná detabuizace otázky a odborníci se pak mohli zabývat i zkoumáním důsledků první světové války. V těchto desetiletích byly položeny základy nového narativu ohledně Trianonu, který nakonec vykrytalizoval po změně režimu a stal se víceméně dodnes platným mainstreamem v maďarské historiografii. Zatímco se pokračovalo ve výzkumu národnostní politiky dualistického Uherska v kritickém duchu,⁵³ soustředili se někteří maďarští historici na mezinárodní kontext konce první světové války, včetně diplomatických souvislostí let 1918–1920.⁵⁴

Koncem osmdesátých let se tematizace historické národní katastrofy – spolu s otázkou útlaku a asimilace maďarských menšin v sousedních zemích (hlavně v Rumunsku) – chopily opoziční pravicové a liberální kruhy, zatímco postoj komunistické elity byl rozporuplný. Vláda se nadále snažila bojovat proti nacionalismu, ale v některých otázkách ustoupila, pravděpodobně v zájmu udržení vlastní legitimity, která kvůli krizi socialistickeho systému rapidně slábla.

V tomto období, a pak hlavně po prvních svobodných parlamentních volbách na jaře 1990, kdy se k moci dostala pravicová koalice, došlo k opravdové renesanci připomínání Trianonu. Téma se rychle vrátilo do širší veřejnosti.⁵⁵ Pamětním dnem se sice datum 4. června nestalo, ale pravicové strany, pravicoví intelektuálové a nacionalisté ho začali intenzivně a vědomě instrumentalizovat. Otázka Trianonu a jeho výročí se zařadily mezi nejviditelnější referenční body v maďarském veřejném diskurzu rozdělující společnost na politicko-ideologické tábory. Pravice používala Trianon jako zbraň proti „protinárodní“ levici a „kosmopolitním“ liberálům, kteří se celé záležitosti raději vyhýbali a kritizovali pravici pro její „neevropský“ a „zastaralý“ nacionalismus.⁵⁶ Přes návrat jistých „meziválečných tradic“ pokračovaly v maďarské historiografii už zmíněné procesy započaté v šedesátých letech. Dominantní narativ Trianonu charakterizovaly v tomto období kritický přístup a odbornost. Historici, kteří ho vytvářeli,⁵⁷ odmítli jak tabuizaci otázky, tak nacionalismus a předválečný iredentismus, a zkoumali celou otázku jak ve své komplexitě (včetně sociální a národnostní politiky dualistického Uherska, národních hnutí nemaďarských národů, porážky Rakouska-Uherska ve válce atd.), tak v širším evropském a světovém kontextu (včetně vývoje nacionalismu a trendu vytváření národních států

53 *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában I–VII.* Red. G. G. Kemény. Budapest, 1952–1999.

54 Napf. Nagy, Zsuzsa L.: *A párizsi béke konferencia és Magyarország 1918–1919.* Budapest, 1965; Ormos, Mária: *Padovától Trianonig. 1918–1920.* Budapest, 1983; Jeszenszky, Géza: *Az elveszett presztízs. Magyarország megítélésének megváltozása Nagy-Britanniában (1894–1918).* Budapest, 1986.

55 Romsics, Ignác: *Nemzeti traumánk: Trianon.* In: Týž: Helyünk és sorsunk a Duna-medencében. Budapest 1996, s. 340–341, dále: Ablonczy, B.: *Trianon*, s. 30–37, 135–149.

56 Romsics, Gergely: *Trianon a Házban.* A Trianon-fogalom megjelenése és funkciói a pártok diskurzusaiban az első három parlamenti ciklus idején (1990–2002). In: *Az emlékezet konstrukciói. Példák a 19–20. századi magyar és közép-európai történelemből.* Red. G. Czoch – C. Fedinec. Budapest 2006, s. 35–52.

57 Například Mária Ormos, Ignác Romsics a László Starka, z mladší generace pak Balázs Ablonczy a Miklós Zeidler.

z multietnických říší, velmocenských zájmů atd.).⁵⁸ Tento proud zůstal v době levicově-liberální převahy v maďarské politice a veřejném diskurzu rozhodující, zatímco alternativní nacionalistický přístup⁵⁹ se marně pokoušel dostat ven z ghetta radikální pravicové subkultury. Zápas o dominanci symbolizovaly i rozpory kolem seriálu a filmu „Trianon žijící s námi“ („Velünk élő Trianon“) z roku 2004: debaty ohledně jejich obsahu i uvedení ukázaly rozdílné postoje uvnitř maďarské společnosti.

Svědčí o tom i okolnosti vzniku prvního muzea zaměřeného výhradně na trianonskou tematiku. Muzeum Trianonu bylo oficiálně otevřeno v roce 2004, ale funguje mimo hlavní město, v městečku Várpalota, a bylo dlouho financováno z nestátních zdrojů (dodnes se jedná o soukromou instituci). Muzeum připomínalo zpočátku spíše depozitář objektů a národních relikvií, které nějakým způsobem souvisely s Trianonem, ale časem se kvalita jeho expozic zvýšila (v čemž pravděpodobně hrála roli i finanční podpora ze státního rozpočtu v posledních letech).⁶⁰ Narativ, který jednotlivé sekce muzea spojuje, se viditelně liší od mainstreamu maďarské historiografie. Není sice revizionistický či iredentistický, ale je na něm zřetelná silná nostalgie po historickém Uhersku a obsahuje i spoustu dalších prvků z předválečného oficiálního „diskurzu křivdy“. Například jednoznačně identifikuje hlavní viníky za rozpad Uherska: neschopnou a bezmocnou vládu Mihálye Károlyiho, vlastizrádce z řad maďarských sociálních demokratů a komunistů, vítězné velmoci a politiky sousedních států, jejichž osobnosti jsou v ostrém kontrastu s pozitivněji prezentovaným Miklósem Horthym a Albertem Apponyim.

Radikalizace veřejného života v Maďarsku po roce 2006 s sebou přinesla i posílení pravicového a nacionalistického diskurzu. Od začátku roku 2009 začal vycházet časopis „Trianoni Szemle“ a 4. června téhož roku se na stáncích objevil i historický časopis „Nagy Magyarország“.⁶¹ Oba daly prostor těm autorům, jejichž pohled na maďarskou historii a Trianon byl fundamentálně odlišný od dominantního mainstreamu a v nejednom ohledu připomínal meziválečné období (ovšem kromě otevřeného iredentismu a antisemitismu).⁶² Zásadní přelom znamenalo dvoutřetinové vítězství pravicové Fidesz v parlamentních

58 Živé odborné diskuse o Trianonu v maďarské veřejnosti dobře ilustruje například debata mezi socioložkou Évou Kovács a historikem Krisztiánem Ungvárym v týdeníku *Élet és Irodalom* v letech 2010–2011 (Kovács, Éva: *Jeder Nachkrieg ist ein Vorkrieg – Trianon traumatikus emlékezetéről*. *ÉS*, 2010/39; Ungváry, Krisztián: *A meg nem értett Trianon*. *ÉS*, 2010/49; Kovács, É.: *Csak azért is: neurózis*. *ÉS*, 2011/4; Ungváry, K.: *Egy hitelrontás ellenében*. *ÉS*, 2011/10; Kovács, É.: *Az a konok okság*. *ÉS* 2011/12. Ohledně novějších přístupů viz *Miért lenne kötelező egyféléképpen emlékezni Trianonra?* (Rozhovor s Gáborem Egrym). HVG.hu, 6. ledna 2020, https://hvg.hu/kultura/20200106_Miert_ne_lehetne_hogy_valakinek_akar_kozombos_legyen_Trianon_interju_Egry_Gaborral, citováno 14. 2. 2020.

59 Jeho nejznámějším představitelem je historik a politik Ernő Raffay, v pravicové vládě J. Antalla státní tajemník ministerstva obrany (Maďarské demokratické fórum).

60 Poprvé jsem muzeum navštívil v roce 2007, podruhé pak v roce 2018. Ohledně financování muzea viz *44 milliót kap a Várpalotai Trianon Múzeum*. 2. listopadu 2014. https://archiv.magyardmuzeumok.hu/tema/2141_44_milliot_kap_a_varpalotai_trianon_muzeum, citováno 14. 2. 2020; *Jegyzőkönyv az Országgyűlés Nemzeti összetartozás bizottságának 2015. október 19-én, hétfőn, 11 óra 10 perckor az Országház Esterházy János tanácstermében megtartott üléséről*. <https://www.parlament.hu/documents/static/biz40/bizj40/NOB/1510191.pdf>, citováno 14. 2. 2020.

61 Z nichž *Trianoni Szemle* (viz: <http://www.trianoniszemle.hu/>) vychází dodnes, ale *Nagy Magyarország* už ne.

62 Viz Holec, Roman: *Trianonské rituály alebo úvahy nad niektorými javmi v maďarskej historiografii*. Historický

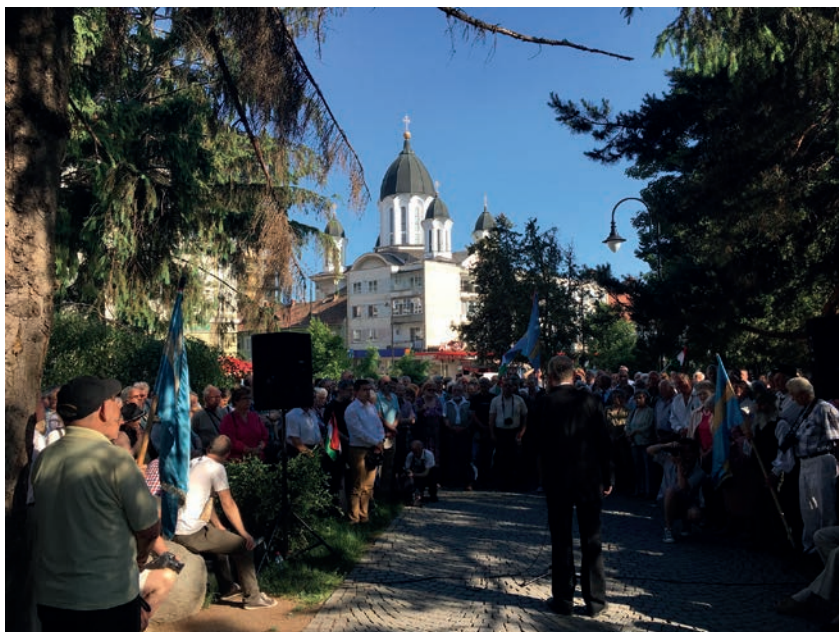
Muzeum Trianonu ve Várpalotě. (Foto autora).

volbách v roce 2010. Jedním z prvních kroků nové legislativy byl zákon, jímž se 4. červem stal „národním pamětním dnem“ nazvaným „den národní soudržnosti“. Text zákona – kromě vyjádření zájmu o „vzájemné pochopení a spolupráci mezi národy žijícími spolu v Karpatské kotlině“ – mluví o trianonské mírové smlouvě jako o „mírovém diktátu“, o „jedné z největších historických tragédií Maďarů“, kdy cizí mocnosti nespravedlivě a nehodným způsobem rozštěpily historické Uhersko a maďarský národ, což vedlo k dodnes nevyřešeným politickým, hospodářským, právním i duševním problémům. Zákonem dále parlament deklaruje, že „každý příslušník a každá komunita maďarství je součástí jednotného maďarského národa a jeho soudržnost nad státními hranicemi je realitou“.⁶³ Výročí Trianonské mírové smlouvy má tedy každý rok připomenout obyvatelstvu Maďarska, že přes politické hranice tvoří s Maďary v zahraničí jednotný a nedělitelný maďarský národ. Nejde o státní svátek, ale ani o smuteční den; ve veřejnosti se formou proslovů a školních akcí, článků a dokumentárních pořadů v médiích připomíná rozpad Uherska, kontroverzní trianonská smlouva a okolnosti, které tuto křivdu dodnes reprodukuje (tj. nevyřešená situace maďarských menšin v sousedních zemích). Ke komemoraci Trianonu dochází i v sousedních státech s maďarskou menšinou – hlavně tam, kde Maďaři tvoří lokální většinu, jako například v sikulském regionu.

Po roce 2010 se trianonské výročí nejen institucionalizovalo, ale jeho oficiální interpretace se už občas přibližuje k interpretaci maďarských národních radikálů – ať už v politickém diskurzu, tak v populární kultuře a historiografii. Silný impuls dostala i „re-

časopis 2010/2, s. 291–312; Zahorán, Csaba: *Fenomén Trianonu v bratislavskom zrkadle*. Fórum spoločenskovedná revue 2013, s. 183–197.

63 2010. évi XLV. törvény a Nemzeti Összetartozás mellett a tanúságtételről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000045.tv>, citováno 14. 2. 2020.

Komemorace výročí Trianonu ve Sfântu Gheorghe (Sepsiszentgyörgy, Rumunsko) v roce 2017. (Foto autora).

Trianonský památník ve Vecsési z roku 2006. (foto: Flóra Mészáros, trianon100.hu).

habilitace Trianonu ve veřejném prostoru“.⁶⁴ Do poloviny prvního desetiletí 21. století bylo rekonstruováno jen několik trianonských památníků, ale po rozmachu maďarského

64 Boros, G.: *Trianon*.

Trianonský památník v Zebegényi z meziválečného období, dokončený v roce 2000. (Foto autora).

nacionalismu získalo zpět svou původní podobu i funkci mnoho starých památníků, navíc byla po celém Maďarsku postavena řada nových (i když často nevalné umělecké úrovně).⁶⁵

3 Výroční léta 2018 a 2020

Komemorace obou kulatých výročí se dělá jak v Rumunsku, tak v Maďarsku v rámci stého výročí konce první světové války a jejích důsledků. Avšak v tomto případě se připomínání liší nejen kvůli rozdílným historickým narativům, nýbrž i z důvodu odlišnosti aktuálního stavu maďarského a rumunského nacionalismu a národotvorných procesů. V Rumunsku bylo totiž v sázce mnohem víc, než v Maďarsku, kde bylo dlouho otázkou, jak by se s touto záležitostí mělo vůbec zacházet.

Rumunsko: výročí ve stínu politických konfliktů

Příprava stoletého výročí „Velkého sjednocení“ („Centenarul Marii Uniri“) začala už v roce 2014, po dvou letech bylo založeno zvláštní oddělení v rámci úřadu rumunské vlády, řízené státním tajemníkem, s úkolem koordinovat všechny aktivity, projekty a akce

65 Část z nich obsahuje už i databáze na webové stránce Trianon100: <http://trianon100.hu/emlekmuvek>.

spojené s komemorací. Velkolepé plány dobře ilustrují slova ministra kultury Ionuțe Vulpesca, jenž v roce 2015 nazval připomenutí výročí „investicí do budoucnosti“.⁶⁶

Z projevů více prominentních intelektuálů (hlavně historiků) a politiků bylo už tehdy patrné, že nacionalisticky naladěná část politické a kulturní elity Rumunska si uvědomovala potenciál tohoto kulatého výročí. Na tomto místě je nutné zmínit především tři hlavní „národní projekty“. Jednak sté výročí přišlo vhod, aby byla připomenuta slavná kapitola rumunských dějin a národního úspěchu Rumunů, jehož bylo dosaženo za cenu obrovských obětí a útrap v první světové válce. Tím mohly elity přispět k posílení rumunského národního vědomí, ohrožovaného globalizací a „nezájmem mladých“. Dále výročí poskytl příležitost k propagaci Rumunska na mezinárodní scéně s cílem zlepšení jeho obrazu, aby mohlo zaujmout takové postavení v rámci Evropské unie a NATO, které mu podle rumunských elit ve skutečnosti přísluší⁶⁷ (západní stereotypy o Rumunsku totiž obsahují mnoho negativních prvků: přetrvávající zaostalost, všudypřítomná korupce, politická nestabilita a milióny Rumunů hledající práci v zahraničí). Obě tyto snahy jsou spjaty s třetím projektem, tj. s otázkou „unie“. Propagace Velkého Rumunska, vzniklého před sto lety, mohla totiž pomoci i k tomu, aby západní veřejnost akceptovala možnost „znovusjednocení“ Moldavské republiky a Rumunska. Příprava na sté výročí a samotné oslavy v roce 2018 tak mohly být použity k ideologické a mentální přípravě „znovusjednocení dvou rumunských států“, a to jak doma, v Rumunsku, tak v Moldavsku.⁶⁸ Důležitou roli v propagaci hrála i Rumunská akademie.⁶⁹

Nakonec se však z mnoha různých plánů a představ pro rok 2018 uskutečnilo jen několik skromnějších projektů.⁷⁰ Nemalou roli zde sehrála i politická nestabilita

66 Mezi cíli zmínil oslavení památky těch, kteří se o sjednocení zasloužili – prostřednictvím pamětních tabulí, soch a publikací – a navrhl vytvoření „kulturní dálnice“ mezi „hlavními městy Velkého sjednocení“ (tj. Bukurešť, Alba Iuliu, Chișinău a Cernăuți), což měla být série aktivit (výstav, festivalů, koncertů atd.). Kromě podpory časopisů, které hrály roli v přípravě sjednocení, dále pokládal za důležité i rozšíření Muzea sjednocení v Alba Iulii a vytvoření panteonu Rumunska a rumunského národa. Murgoci, Anca: *Proiect fără precedent la 100 de ani de la Marea Unire, propus de Vulpescu, vicepreședintele PSD*. DC News, 30. listopadu 2015, https://www.dcnnews.ro/proiect-fara-precedent-la-100-de-ani-de-la-marea-unire-propus-de-vulpescu-vicepre-edinte-psd_491156.html, citováno 14. 2. 2020.

67 *Provocări istorice și proiecte strategice pentru imaginea României în perioada 2016–2019*. ICR.ro, 29. května 2015, <https://www.icr.ro/pagini/provocari-istorice-si-proiecte-strategice-pentru-imaginea-romaniei-in-perioada-2016-2019>, citováno 14. 2. 2020.

68 Současná Moldavská republika vznikla v zásadě z území, jež byla odtržena od Moldavského knížectví v roce 1812 a přes sto let se vyvíjela v rámci carského Ruska pod názvem Besarábie. Na konci první světové války sice Rumunsko provincií obsadilo – místní rumunské elity se vyslovily pro připojení 27. března/9. dubna 1918 – ale po druhé světové válce byl region připojen k SSSR a do roku 1991 existoval jako Moldavská SSR. Většinu jeho obyvatelstva tvoří rumunsky mluvící Moldavané, avšak jak jejich identita, tak relativně velký počet jiných menšin zkomplikovaly osud Moldavska po rozpadu Sovětského svazu, kdy se opět objevila možnost eventuálního „návratu“ k Rumunsku. Ze sjednocení sice nakonec sešlo (hrály v tom velkou roli i geopolitické zájmy Ruska), ale otázka unie je neustále přítomná v politickém diskurzu obou zemí. Více viz King, Charles: *Moldovenii*. România, Rusia și politica culturală. Chișinău 2002.

69 Viz např. vyjádření Rumunské akademie: *Academia Română și Centenarul Marii Uniri*. Acad.ro, <https://acad.ro/com2018/doc/d0115-AcademiaRomana-CentenarulMariiUniri.pdf>, citováno 14. 2. 2020.

70 Proto padlo v dubnu 2018 rozhodnutí, že připomínání výročí bude prodlouženo až do roku 2020. *#Centenarul Marii Uniri Ivașcu: Evenimentele dedicate Centenarului Marii Uniri vor continua până în 2020*. Agerpres.ro, 27. dubna 2018, <https://www.agerpres.ro/cultura/2018/04/27/centenarulmariiuniri-ivascu-eve>

Výroční bankovka Rumunské národní banky. Zdroj: bnr.ro

<https://bnr.ro/Bancnota-aniversara-pentru-colec%C8%9Bionare-dedicata-implinirii-a-100-de-ani-de-la-Marea-Unire-de-la-1-Decembrie-1918-18833.aspx>.

v Rumunsku, kterou doprovázela i nestabilita institucí – mezi lety 2016 a 2018 se střídaly tři levicově-liberální vlády, proti kterým opozice prakticky neustále mobilizovala společnost, což na důležité výročí vrhlo stín. Kromě fungování různých komisí bylo v roce 2017 oddělení pověřené koordinací výročních aktivit integrováno do struktur Ministerstva kultury pod názvem „Oddělení národní identity“ (Departamentul Identitate Națională).⁷¹

Nebyl sice postaven památník sjednocení plánovaný v hlavním městě, ale ten v Alba Iulii se nakonec 1. prosince 2018 pyšně tyčil do výše na náměstí Piața Unirii před hlavním vchodem do pevnosti.⁷² Začala rekonstrukce Muzea sjednocení, byla posvěcena Katedrála spásy národa v Bukurešti (i když dodnes nedokončená) a Rumunská národní banka vydala speciální emisi bankovek a mincí. Nevládní organizace propagující sjednocení Rumunska a Moldavska uspořádaly tzv. „Pochod stého výročí“, který začal v Alba Iulii 1. července 2018 a virtuálně spojil důležitá místa Rumunska s hlavním městem Moldavska, Chișiinău. Tam pochod skončil 1. září 2018, jako velká demonstrace za sjednocení.⁷³

Vyšla i řada článků a knih o výročí, určených jak odborné, tak širší veřejnosti,⁷⁴ a bylo zprovozněno i několik tematických webových stránek – státních i nezávislých – v rumun-

nimente-le-dedicate-centenarului-marii-uniri-vor-continua-pana-in-2020-99127, citováno 14. 2. 2020. Z maďarského pohledu viz např.: Pászskán, Zsolt: *Centenáriumi Románia – nemzetépítés és zűrzarvar*. Kisebbségi Szemle 2018/1, s. 7–24.

71 <http://centenar.gov.ro/web/viziune-departament-centenar/>, citováno 14. 2. 2020.

72 Byl však dokončen až po oslavách.

73 Madalin Necsutu: *Moldova Protesters Rally for Reunification with Romania*. Balkaninsight.com, September 1 2018, <https://balkaninsight.com/2018/09/01/divided-protests-shouted-in-chisinau-for-romania-statehood-and-russia-08-31-2018/>, citováno 14. 2. 2020.

74 Ve zvláštních číslech časopisů, např. *Historia*, *Newsweek*, *Sinteza* a ve dnech kolem 1. prosince 2018 i v téměř všech denících byly publikovány články historiků, sociologů, politologů i jiných intelektuálů.

štině,⁷⁵ angličtině⁷⁶ i maďarštině (alespoň částečně).⁷⁷ Pokračovalo i publikování série knih s názvem „Rumunsko – Velké sjednocení – 1918–2018“.⁷⁸ Navzdory dominanci národního diskurzu v rumunské veřejnosti je z různých textů věnovaných 100. výročí dobře viditelná i pestrost přístupů k historii Rumunska ve 20. století.⁷⁹ Obzvláště patrné je to z knih a textů dvou předních historiků, Ioana-Aurela Popa (předsedy Rumunské akademie a rektora Univerzity Babeş-Bolyai v Cluj-Napocce) a Luciana Boie (proslulého i v zahraničí jako „demytizátor“ rumunských dějin).⁸⁰

Samotné jubilejní oslavy konané 1. prosince 2018 byly grandiózní, jak v Bukurešti, tak v Alba Iulii i v jiných lokalitách. Program v hlavním městě byl tradiční: vojenské a církevní ceremoniály a slavnostní vojenská přehlídka pod vítězným obloukem.⁸¹ Organizátoři oslav v Alba Iulii se snažili o autentické připomenutí velkého národního shromáždění v roce 1918. Církevní ceremoniály v korunovační katedrále a kolem památníku sjednocení se střídaly s historickými inscenacemi s účastníky v dobových kostýmech, které měly divákům představit, jak před sto lety probíhaly jednotlivé události – rekonstrukce velkého shromáždění, přijetí delegací, čtení rozhodnutí národního shromáždění. Byly odhaleny pamětní tabule, po pevnosti křížovaly jednotky v historických uniformách, atd. Důležitým bodem programu byl „marš sjednocení“, kdy dav lidí z různých lokalit po celém Rumunsku pochodoval z nádraží před pevností.⁸²

Přístup k výročí dobře ilustrují úryvky z oslavných projevů vedoucích činitelů Rumunska. Prezident Klaus Iohannis ve svém projevu na recepci v prezidentském paláci – proneseném 30. listopadu – nazval událost z roku 1918 „zakládajícím momentem naší národní

75 Viz např.: <https://centenarulromaniei.ro/>, <https://19182018.ro/contact/>, <http://www.acum100.ro/>, citováno 14. 2. 2020.

76 <http://romaniancentenary.org/>, citováno 14. 2. 2020.

77 <http://romaniacentenar.ro/hu/a-nagy-egyesules/>, citováno 14. 2. 2020.

78 <http://www.tipomoldova.ro/carti/colectia-centenar>, citováno 14. 2. 2020.

79 Viz např. rozhovory a články na téma výročí od Ioana-Aurela Popa, Ioana Stanomira, Liviu Maiora, Sorina Mitu, Luciana Boie, Bogdana Auresca, Vasile Dăncu a dalších v *Newseek România*. Ediția specială. 2018/30: Războiul care ne-a unit; *Historia special*, Decembrie 2018/25.: Cum am făcut Marea Unire; *Sinteza Noiembrie -Decembrie 2018/58.*: Centenar a fost sau n-a fost?

80 Pop je pokračovatelem tradice, která pokládá sjednocení Rumunů za téměř zákonité a logické vyústění dějin, a nejenže odmítá alternativní interpretace, ale trvá i na „vlastenecké funkci“ národních dějin. Boia však tento přístup označuje za produkt nacionalismu a pohlíží na rozpad Rakouska–Uherska v širším kontextu, přičemž se nebojí ani takových témat, jako je například rozporuplnost versailleského mírového systému a otázka spravedlnosti nových hranic. Viz Pop, Ioan-Aurel: *Semnificația anului 1918 pentru istoria românilor – câteva considerații*. In: *Din modernitate spre contemporaneitate. Studii istorice dedicate lui George Cipăianu la împlinirea vârstei de 75 de ani*. Red. V. Orga – O. Trașcă – L. Țirău – V. Țărău. Cluj-Napoca 2017, s. 180–195; Boia, L.: *În jurul. Více viz Fócze, János – Zahorán, Csaba: Mértelen a „Nagy Egysülés“*. Vita 1918-ról és Románia utóbbi száz évéről. *Történelmi Szemle* 2020/4, s. 641–666.

81 Viz např.: *Parada de 1 Decembrie din București*. Știri PRO TV.ro, 1. prosince 2018, <https://stirileprotv.ro/stiri/1-decembrie/ziua-nationala-desfasurare-evenimente-parada-1-decembrie-2018.html>, citováno 14. 2. 2020.

82 Dorin Țimonea: *Sărbătoarea Centenarului la Alba Iulia*. Parada militară spectaculoasă la care participă președintele Klaus Iohannis. *Adevărul.ro*, 1. prosince 2018, https://adevarul.ro/locale/alba-iulia/live-video-sarbatoaarea-centenarului-alba-iulia-parada-militara-spectaculoasa-participa-presedintele-klaus-iohannis-1_5c0198c8df52022f75fe74df/index.html#gallery_currentImage, citováno 14. 2. 2020.

Oslava stého výročí „Velkého sjednocení“ v Alba Iulii 1. prosince 2018. (Foto autora)

*existence*⁸³ a zdůraznil dědictví ideálů, hodnot a vizí těch, kteří se podíleli na sjednocení Rumunů. Za „nejkrásnější duchovní dědictví“⁸⁴ pak pokládal to, že „Velké sjednocení bylo ve skutečnosti velké a hluboké sjednocení všech Rumunů kolem společné snahy, pro jejíž uskutečnění nebyla žádná oběť příliš veliká“.⁸⁵ Poté zmínil mimo jiné podporu tradičních partnerů Rumunska, wilsonovské principy, důležitost jednoty, soudržnosti a blízkosti přátelských demokratických a civilizovaných národů. Nakonec poukázal na kontinuitu mezi „hodnotami, které stály u základu uskutečnění sjednocení a těmi, ve které pevně věříme dnes“ a jež činí z 1. prosince nejen rumunský, ale i evropský svátek.⁸⁶

Dne 1. prosince pak rumunský prezident v Alba Iulii pronesl, že je velkým privilegiem zdědit „plody vůbec nejdůležitějšího projektu uskutečněného v areálu našich předků“.⁸⁷ Přítomnost intelektuálních, politických, kulturních a církevních elit a počet účastníků

83 *Discursul Președintelui României, domnul Klaus Iohannis, susținut în cadrul recepției oferite cu ocazia Zilei Naționale a României*. Presidency.ro, 30. listopadu 2018, <https://www.presidency.ro/ro/media/agenda-presedintelui/discursul-presedintelui-romaniei-domnul-klaus-iohannis-sustinut-in-cadrul-receptiei-oferite-cu-ocazia-zilei-nationale-a-romaniei1543596398>, citováno 14. 2. 2020.

84 Tamtéž.

85 Tamtéž.

86 Tamtéž.

87 Robert Lupitu: *Președintele Klaus Iohannis, discurs istoric la Alba Iulia la 100 de ani de la Marea Unire: „Să arătăm generațiilor următoare că noi suntem continuatori destoinici ai proiectului Marii Uniri“*. Caleaeuropeana.ro 1. prosince 2018, <https://www.caleaeuropeana.ro/presedintele-klaus-iohannis-discurs-istoric-la-alba-iulia-la-100-de-ani-de-la-marea-unire-sa-aratam-generatiilor-urmatoare-ca-noi-suntem-continuatori-destoinici-ai-proiectului-marii-uniri/>, citováno 14. 2. 2020.

v Alba Iulii 1. prosince 1918 dokazovaly nadšení a výjimečnou podporu sjednocení. Klaus Iohannis připomněl, že tehdejší vůdci pokládali národní stát za nástroj k dosažení společenské harmonie a za cestu západní modernizace, a zmínil i toleranci a pokojné soužití Rumunů a národních menšin.⁸⁸

Premiérka Viorica Dăncilă připomněla 28. listopadu v parlamentu mimo jiné i roli rodiny Brătianu a Národní liberální strany na vytvoření Velkého Rumunska. Představitelům národních menšin v Rumunsku vzkázala, že základní práva menšin byla garantována již samotným Velkým sjednocením a deklarací z Alba Iulie, což platí dodnes: používání rodného jazyka ve školství, administraci a soudnictví nebo reprezentace v parlamentu. Vyzdvihla, že menšiny budou i nadále disponovat všemi právy a budou respektovány nezávisle na cizích protirumunských provokacích.⁸⁹

Podle článků v médiích měly výroční oslavy v roce 2018 v Rumunsku rozporuplné přijetí. Mnozí intelektuálové zformulovali kritiky a projevíli zklamání – a to nejen kvůli promarněné příležitosti stého výročí,⁹⁰ ale i ohledně demokratického období po roce 1989. Co víc, byli i tací, kteří zpochybnili výsledky celého století jednotného Rumunska.⁹¹ Nedošlo ani ke sjednocení Rumunska a Moldavska, i když výročí připojení Besarábie připomenulo alespoň slavnostní zasedání rumunského parlamentu 27. března 2018.

Maďarsko: jak připomínat národní katastrofu?

V Maďarsku ještě ani na začátku výročního roku 2020 nebylo pro veřejnost zcela jednoznačné, jak bude probíhat jubilejní komemorace Trianonu, přestože přípravy začaly už léta předtím. V roce 2016 vznikla v rámci Historického ústavu Maďarské akademie věd⁹² „Výzkumná skupina Trianon 100“, která se věnuje systematickému zpracování těch témat trianonské mírové smlouvy, jimiž se maďarská historiografie dosud nezabývala v potřebné hloubce.⁹³ Výročí bylo v roce 2019 zahrnuto do oblasti působení „Centenární pamětní komise první světové války“ („Első Világháborús Centenáriumi Emlékbizott-

88 Tamtéž.

89 *Discursul lui Dăncilă în Parlament cu ocazia celebrării Centenarului: Să fim români uniți, Știrile PRO TV.ro*, 28. listopadu 2018, <https://stirileprotv.ro/stiri/politic/discursul-lui-dancila-in-parlament-cu-ocazia-celebrarii-centenarului-sa-fim-romani-uniti.html>, citováno 14. 2. 2020.

90 Marius Diaconescu: *Din cauza bălbăielilor guvernanților, ratăm sărbătorirea Centenarului Unirii tuturor românilor în 1918*. *Adevărul.ro*, 7. března 2018, https://adevarul.ro/news/politica/din-cauza-balbaielilor-guvernantiilor-ratam-sarbatoreireacentenarului-unirii-tuturor-romanilor-1918-1_5aa0043ddf52022f754f6d03/index.html, citováno 14. 2. 2020.

91 Magda Gradinaru: *Sansele ratate ale României în 100 ani: Cum am ajuns de la Iuliu Maniu la elita cleptocrata a lui Liviu Dragnea, Interviu cu Ioan Stanomir*. *Ziare.com*, 19. října 2018, <http://www.ziare.com/liviu-dragnea/presedinte-psd/sansele-ratate-ale-romaniei-in-100-ani-cum-am-ajuns-de-la-iuliu-maniu-la-elita-cleptocrata-a-lui-liviu-dragnea-interviu-1534337>, citováno 14. 2. 2020.

92 Po reorganizaci Maďarské akademie věd v roce 2019 byly všechny výzkumné ústavy, patřící do té doby pod akademii, přesunuty pod novou strukturu s názvem Eötvös Loránd Kutatóhálózat.

93 <http://www.trianon100.hu/project>, citováno 14. 2. 2020. Autor tohoto textu je členem této výzkumné skupiny.

Odhalení památníku Trianonu (národní soudržnosti) v Budapešti 20. srpna 2020. (Foto autora).

ság“), čímž se zmocněncem vlády pro koordinaci výročí stala známá konzervativní historička Mária Schmidt spolu s ministrem lidských zdrojů Miklósem Káslerem.⁹⁴

Jelikož bylo pro pravicové intelektuály toto téma tradičně důležité, tak nové a nové knihy, rocková opera „Trianon“ uvedená v červnu 2018⁹⁵ a všelijaké další projekty – od filmových a publikačních plánů po takové obskurní iniciativy, jako je např. národní konzultace o Trianonu, organizovaná Světovým svazem Maďarů⁹⁶ – vlastně nikoho nepřekvapily. V dubnu 2019 byla zveřejněna koncepce „centrálního trianonského památníku“ v Budapešti⁹⁷ – a automaticky vyvolala kritiku levicových elit i mnoha historiků, přestože neměla obsahovat žádné klasické iredentistické motivy, pouze názvy všech lokalit, patřících v roce 1913 k Uhersku. Více kritických textů zdůraznilo, že výlučně maďarské – na přelomu století často administrativně a svévolně pomaďarštěné – názvy mnoha nemaďarských vesnic a měst vlastně připomínají asimilační politiku dualistické Budapešti a vytvářejí falešnou reprezentaci čistě *maďarského* Uherska. Jiné hlasy poukázaly na to, že

94 Tato komise byla založena už v roce 2012. Viz: <https://www.elsovilagaboru.com/centenariumiemlekbizottsag/hu/szervezet/centenariumiemlekbizottsag>, citováno 14. 2. 2020.

95 <http://trianon100rockopera.hu/>, citováno 14. 2. 2020.

96 Budaházy György: *Nemzeti konzultáció Trianon felülvizsgálatáért 2019-ben*. Magyar Tudat.com, <https://www.magyardat.com/nemzeti-konzultacio-trianon-felulvizsgalataert-2019-ben/>, citováno 14. 2. 2020.

97 Baranyai Gábor: *A Nemzeti összetartozás emlékhelye nem a múlt századi veszteségről szól*. Magyar Nemzet.hu, 21. dubna 2019, <https://magyarnemzet.hu/belfold/a-nemzeti-osszetartozas-emlekhelye-nem-a-mult-szazadi-vesztesegrol-szol-6681056/>, citováno 14. 2. 2020.

nový památník symbolizuje spíše nostalgii po někdejší územní integritě, než starostlivost o maďarské menšiny odtržené Trianonem. Památník byl nakonec slavnostně odhalen 20. srpna 2020, v den státního svátku.⁹⁸

Své expozice obnovilo i Muzeum Trianonu ve Várpalotě, i když se jeho vedení nakonec nepodařilo instituci přestěhovat do hlavního města. Důležitá výstava věnovaná konci války se váže i ke zmiňované Márii Schmidt. Expozice s názvem „Zrodil se nový věk 1914–1922“ („Új világ született 1914–1922“) byla otevřena v roce 2018 ve Várkert Bazáru pod budínským hradem.⁹⁹ Narativ výstavy se liší nejen od dominantního pohledu na první světovou válku na mezinárodní úrovni, nýbrž nabízí i nový národní narativ, přičemž recykluje i prvky diskurzu z meziválečného období. Ale o snaze pravicové elity o pozměnění přístupu k Trianonu svědčí především vytvoření a financování alternativních historických ústavů po roce 2010 (např. Veritas a Ústav pro výzkum maďarství). Cílem těchto nových dílen je i nahrazení narativu současného mainstreamu v maďarské historiografii – reprezentovaného především výše zmiňovanými historiky pracujícími v historickém ústavu Maďarské akademie věd a na předních univerzitách – příběhem „národnějšího“ charakteru.

Nejistota kolem výročního roku pramenila především ze situace maďarského politického vedení. Přestože diskurz pravicové elity a premiéra Viktora Orbána – stojícího v čele Maďarska od roku 2010 – charakterizuje markantní národně-konzervativní, až nacionalistická rétorika, ta musí často ustoupit pragmatické zahraniční politice kvůli snaze o posílení visegrádské a středoevropské spolupráce jako protiváhy k „bruselským“ a jiným vnějším vlivům a intervencím. Pravicové připomínání Trianonu, tradičně zaměřené na křivdy a nespravedlnosti ze strany sousedních národů a velmocí, je tak zpravidla umírňováno.¹⁰⁰ Svědčí o tom i fakt, že jak datum Trianonské mírové smlouvy, tak výroční rok 2020 byly prohlášeny za pamětní den (2010) a pamětní rok (2019) „národní soudržnosti“ – důraz je tedy místo připomínání „trianonské křivdy“ v *minulosti* kladen na maďarskou národní solidaritu v *současnosti* a *budoucnosti*.¹⁰¹

Tato zdrženlivost však není vždy důsledná. Plasticky se to projevuje v používání výrazu „Trianonský mírový diktát“¹⁰² ve veřejném diskurzu místo zažitého neutrálního termínu

98 Více viz: Berecz, Ágoston: *Nevek a rámpán avagy a vágy elérhetetlen tárgya*. Az Alkotmány utcai emlékhely és a magyar Nagy-Magyarország. 2000 2020/1. s. 3–23.

99 Jednou z nosných myšlenek výstavy je kritika „civilizační ideologie“ USA a bolševismu, které připravily půdu pro vypuknutí druhé světové války. Americká intervence totiž zneemožnila reálný kompromis v „sebevražedné občanské válce Evropy“, což nakonec vedlo k chaosu hodnot a k tomu, že se z Evropy stala „pokusná laboratoř“ vydaná napospas diktaturám. Navíc Uhersko nebylo připraveno na válku, ve které staré elity utrpěly porážku a nové elity prohrály mír, a tak Uherské království ztratilo značnou část svého území, obyvatelstva, národního majetku atd. Viz Schmidt, Mária: *Új világ született 1918–1923*. Budapest 2019.

100 Hamvay, Péter: *Az első békeév*. HVG, 2020. január 23. s. 14–16.

101 Tamtéž. Podle informací autora článku bylo prý osobním premiérovým přáním, aby oficiální programy byly soustředěny pouze na dny kolem 4. června. Hamvay, Péter: *Az...* s. 15.

102 Viz například terminologii v nejnovějším rámcovém učebním plánu publikovaném v roce 2020: Magyar Közlöny 2020/17. 31. ledna 2020, <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/3288b6548a740b9c8daf918a399a0bed1985db0f/megtekintes>, citováno 14. 2. 2020. Srovnej s používáním výrazů Mnichovský a Vídeňský diktát v případě Mnichovské dohody a Vídeňské arbitráže z roku 1938.

„Trianonská mírová smlouva“, což bylo velice viditelné právě kolem stého výročí v roce 2020. Přestože se maďarští politici vyhýbají revizionistické rétorice, projevy některých vládních činitelů často obsahují prvky diskurzu křivdy. Například 17. června 2018 pronesl János Lázár, poslanec Fideszu – předtím dlouho jeden z nevlivnějších politiků vlády – u příležitosti odhalení trianonského památníku v městečku Makó dlouhou řeč o nespravedlnosti, nerozumnosti a škodlivosti Trianonu.¹⁰³ Mírová smlouva byla podle Lázára spíše „válečná smlouva“, která vedla k ještě hroznější válce, a proto je čas vyvodit poučení, jak doma, tak v zahraničí a hlavně v Evropě. Trianon by se měl vyučovat ve všech evropských školách jako „symbol krátkozraké, sobecké politiky“,¹⁰⁴ té „špatné politické tradice, jež je schopna obětovat zítřejší mír pro dnešní výhody“.¹⁰⁵ V podobném duchu, ale s mnohem optimističtějším poselstvím promluvil premiér Viktor Orbán v následujícím roce. Připomněl, že se v roce 2010 ze smutečního dne roztržení maďarského národa stal den národní soudržnosti, Maďaři nakonec přežili brutální a nespravedlivý „trest za prohranou válku“¹⁰⁶ a vyzdvihl jak nutnost národní jednoty, znovusjednocení a budování maďarského národa, tak i středoevropské spolupráce.¹⁰⁷

Rok 2020 začal několika politicky zbarvenými historickými diskusemi ohledně interpretace Trianonu,¹⁰⁸ které pak v létě pokračovaly v ještě ostřejším tónu o roli svobodných zednářů (v pravicovém diskurzu pokládáných za domácí viníky zhroutilí Uherska na konci roku 1918).¹⁰⁹ Samotné sté výročí však nakonec dostalo jinou orientaci. Nejenže ho poznamenala první vlna pandemie koronaviru – veřejné komemorace byly mnohem skromnější – ale domácí ideologický boj musel opět ustoupit geopolitickým prioritám

103 Několik motivů tohoto projevu zaznělo už i v jeho řeči z předchozího roku: *Lázár János Miniszterelnökséget vezető miniszter beszéde – Szarvas*. Kormány.hu, 3. června 2017 <https://www.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/hirek/lazar-janos-miniszterelnokseget-vezeto-miniszter-beszede-szarvas>, citováno 14. 2. 2020.

104 *Lázár János országyűlési képviselő beszéde Makón a Trianon-emlékmű avatásán 2018. június 17-én*. lazarjanos.hu, <https://lazarjanos.hu/hu/beszede/2018/06/17/lazar-janos-orszagyulesi-kepviselo-beszede-makon-a-trianon-emlekmu-avatasan-2018-junius-17-en/>, citováno 14. 2. 2020.

105 Tamtéž. Lázár ještě pronesl, že vedoucí států, které se na Trianonu podílely nebo z něj získaly užitek, by měli aspoň veřejně uznat nespravedlnost spáchanou na Maďarsku: „*Kdy konečně uvidíme slovenského premiéra nebo rumunského prezidenta, aby 4. června vyjádřili soustrast na maďarském velvyslanectví? (...) Kdy k nám přijde například následník francouzského ministerského předsedy Clemenceaua nebo současný francouzský prezident, aby se ve jménu historické kontinuity konečně Maďarům omluvil?*“ Poté však zdůraznil i zodpovědnost tehdejšího politického vedení Uherska, že na přelomu století nedokázalo pochopit a podcenilo snahy nemaďarských národů Uherského království o suverenitu a sebeurčení, a že na konci války, v letech 1918 a 1919, mohlo dojít k vlastizradě tehdejší maďarské levice, což nakonec vedlo k tragédii. Tamtéž.

106 *Orbán Viktor beszéde a nemzeti összetartozás napján*. Kormány.hu, 4. června 2019 <https://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszede/publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-nemzeti-osszetartozas-napjan>, citováno 14. 2. 2020.

107 Tamtéž.

108 Bácskai, Balázs: *Trianon előnyeit ecsetelte egy történetész*. Magyar Nemzet.hu, 6. ledna 2020 <https://magyar-nemzet.hu/belfold/trianon-elonyeit-ecsetelte-egy-tortenesz-7641956/>, citováno 28. 2. 2021; Nagy, Árpád: *Trianont relativizálni szafos, címlapos sztori a ballib agymosó gépezetben*. Magyar Nemzet.hu, 8. ledna 2020 <https://magyarnemzet.hu/belfold/trianont-relativizalni-szaftos-cimlapos-sztori-a-ballib-agymoso-gepezetben-7651265/>, citováno 28. 2. 2021.

109 *Vita a szabaddkőművéségről*. Magyar Nemzet.hu <https://magyarnemzet.hu/vita-a-szabaddkomuvessegrol/>, citováno 28. 2. 2021.

Titulní strana provládního deníku Magyar Nemzet ze 4. června 2020.
(Foto autora).

Orbánovy vlády. A ty byly dominovány už zmiňovanou snahou o užší regionální spolupráci.

Projevy vládních politiků a články provládních publicistů a historiků ve dnech kolem 4. června 2020 sice reprodukovaly spoustu tradičních topošů trianonského diskurzu maďarské pravice, ale v poněkud pozměněné kombinaci, a navíc je spolu s několika novými

prvky integrovaly do nové koncepce.¹¹⁰ Mezi „klasickými“ toposy nechybělo porušení principu sebeurčení národů a nespravedlnost trianonských hranic, což vedlo k národní tragédii a dodnes živému maďarskému traumatu. Avšak tradičně negativní emoce spojené s maďarskou interpretací Trianonu měl teď nahradit optimismus pramenící z aktuálních úspěchů a víry v slibnou budoucnost Maďarů. V tomto novém diskurzu se totiž Maďarům po sto letech konečně podařilo překonat důsledky velmocenského diktátu a národní politika Orbánových vlád po roce 2010 obnovila jednotu maďarského národa.

Jako další výrazně nové poselství se objevila regionální dimenze „maďarského osudu“. Místo iredentismu a „chamtivosti“ sousedů – Čechů, Rumunů a Srbů – se důraz přenesl na necitlivé velmocenské zásahy do středoevropských záležitostí, jejichž oběťmi se stali nejen Maďaři, ale v konečném důsledku i ostatní národy regionu. Například historik a vlivný pravicový ideolog Márton Békés nazval Trianon „vězením středoevropských národů“¹¹¹, se kterým je nutné konečně skoncovat. Vedle odpovědnosti kolonialistické Velké Británie a Francie poukázal především na roli USA a SSSR – dvou velmocí s „revoluční, univerzální politickou misí“¹¹² – díky jejichž intervencím byla střední Evropa marginalizována a po dvou světových válkách se dostala pod nadvládu Moskvy a komunistických režimů.

Podobně vystoupil z tradičního maďarského „diskurzu křivdy“ i samotný premiér. Jeho projev z 6. června 2020 v Sátoraljaújhelyi měl nejen mobilizovat Maďary – posílit jejich pohotovost a jednotu v neustálém boji za národní přežití, suverenitu a ochranu Karpatské kotliny a křesťanské Evropy – ale vyzdvihl i důležitost spolupráce a spojenectví se sousedními národy. Tím spíš, že se svět dal opět do pohybu a začal vznikat nový světový řád s novými silnými aktéry. Podle Viktora Orbána skončila doba „sto roků samoty“ po Trianonu, Maďarsko je opět silné, stabilní a prosperující, a jako nejlidnatější stát Karpatské kotliny má ve XXI. století – ve spojenectví se sousedními národy – pozvednout tento region.¹¹³

Perspektiva oficiálního diskurzu byla jednoznačně národní, až etnocentrická. Jednotlivé texty i projevy zrcadlily i přes zmiňovaný středoevropský rozměr téměř výlučně maďarský úhel pohledu, což bylo vidět i na nepřilíš velkém zájmu o odlišné narativy ohledně Trianonu v sousedních zemích. Dominance národního interpretačního rámce a častý výskyt pozitivních výrazů jako „přežili jsme“, „síla“, „jednota“, „soudržnost“ v provládných médiích (což do jisté míry paradoxně připomínalo oficiální triumfalistický tón rumunských oslav v roce 2018) vytvářel dojem relativně jednotného „národního diskurzu“. To bylo posíleno i tím, že se kulatému výročí obšírně věnovaly i levicové a liberální politické strany a média, opoziční primátor Budapešti dokonce 4. června v 16:30 (kdy v roce 1920 byla podepsána mírová smlouva) nechal na jednu minutu zastavit veřejnou dopravu v hlavním městě. Přestože se z jejich textů a projevů zformoval podstatně složitější obraz

110 Více viz: Egy, Gábor: *The greatest catastrophe of (post-)colonial Central Europe? The 100th years anniversary of Trianon and official politics of memory in Hungary*. Yearbook of the Institute of East-Central Europe. Volume 18 (2020) Issue 2 s. 123–142.

111 Békés, Márton: *A Trianon-egenlet feloldása – Trianon 101*. Mandiner.hu 30. června 2020 https://mandiner.hu/cikk/20200630_a_trianon_egenlet_feloldasa_trianon_101, citováno 26. 2. 2020.

112 Tamtéž.

113 Orbán Viktor: *Csak az államnak van határa, a nemzetnek nincs*. Magyar Nemzet 8. června 2020. 2.

Trianonu, než u pravice – s menší mírou etnocentrismu a s větší sebereflexí – i „levicový“ a „liberální“ přístup se v posledních letech očividně posunul blíž k národní interpretaci.

Ideologická aktualizace a instrumentalizace Trianonu v současné maďarské stranické politice se nejvíce projevil v soustavné kritice ze strany provládních politiků a intelektuálů namířené proti levici a liberálům jakožto věčným „domácím spojencům“ transnacionálního imperialismu Spojených států či sovětského internacionalismu. Zřetelně to bylo vidět právě ve zmiňované letní debatě o svobodných zednářích.

4 Maďarsko-rumunské interference

Z výše zmiňovaných národních narativů a hlavně z citovaných projevů je patrný diametrální rozdíl mezi maďarským a rumunským přístupem k událostem v letech 1918–1920. Maďarské a rumunské interpretace konce války a versailleského systému sice často používaly a dodnes používají podobné toposy (např. Wilsonův princip národního sebeurčení, morální dimenze mírových smluv atd.), avšak jejich závěry jsou determinovány národními hledisky. Tato okolnost vedla nejen ke vzniku paralelních národních narativů, ale i k občasným konfliktům, když se tyto paralely – paradoxně – zkřížily.¹¹⁴ K rozporům docházelo téměř v celém uplynulém století, v době vynuceného bratrství v rámci socialistického internacionalismu méně, v meziválečném období a po roce 1989 více.

Rumunská politika i veřejnost vnímaly maďarské připomínání Trianonu od počátku velice citlivě a je tomu tak dodnes, jelikož před druhou světovou válkou se celá záležitost neoddělitelně propojila s maďarským revizionizmem. Na ten reagovala rumunská strana antirevizionizmem, zatímco od maďarské menšiny vyžadovala loajalitu k rumunským komemoracím. Například 2. prosince 1932 musel poslanec maďarské strany (Országos Magyar Párt) József Willer vysvětlovat v bukureštské sněmovně důvod absence maďarských poslanců na oslavě sjednocení. Willer tvrdil, že je za tím právě upřímnost jeho kolegů: nikdo si přece nemůže myslet, že by Maďary tento den naplňoval radostí, to by nebylo přirozené, a pak dodal, že to samozřejmě neznamená, že by nerespektovali rumunské zákony.¹¹⁵

První polovinu éry komunismu charakterizoval kvůli kontrolované a omezené veřejnosti klid zapomnění, a když výročí národního shromáždění v Alba Iulii bylo opět „připomenuto“, Ceaușescův režim nestrpěl žádný odklon od nacionalistické linie Komunistické strany Rumunska.

O to živější jsou maďarsko-rumunské debaty od pádu komunismu. V parlamentech postkomunistického Rumunska maďarští poslanci nejednou vytykali rumunské politické elitě nedodržení slibů v deklaraci z Alba Iulie a diskriminaci menšin, zatímco rumunští poslanci

114 K protikladným interpretacím dochází v případě mnoha jevů, procesů a událostí v historii soužití Maďarů a Rumunů, což vede k symbolickým konfliktům ohledně více výročí, zaujímajících důležitá místa v jednotlivých národních narativěch: např. maďarské národní svátky a pamětní dny 15. března (1848) a 6. října (1849), výročí rumunské okupace Budapešti (4. srpna 1919) a druhé vídeňské arbitráže (30. srpna 1940), výročí interetnického konfliktu v Târgu-Mureși (Marosvásárhely, 20. – 21. března 1990) atd.

115 Balázs Sándor: *Magyar képviselet a királyi Románia parlamentjében*. Kolozsvár 2008, s. 427.

kritizovali Maďary v Rumunsku za ignorování rumunského národního svátku.¹¹⁶ Maďarské protesty proti vynucené oslavě 1. prosince v roce 2001 v Miercurea-Ciucu (Csíkszereda) – sikulském městě s maďarskou většinou – vedly ke skandálu v Rumunsku. V Maďarsku zase vyvolalo rozhořčení, když si o rok později levicoví premiéři obou států, Péter Medgyessy a Adrian Năstase, v Budapešti připili na počest rumunského národního svátku. Vyšlo tak najevo, že maďarská veřejnost nebyla na toto gesto připravena a „aféra“ se v pravicových kruzích dodnes připomíná jako projev necitlivosti a vlastizrady maďarské levice. Pohoršení Rumunů vyvolal v roce 2016 zákaz maďarského ministra zahraničí, aby se maďarští diplomaté zúčastnili večírků pořádaných při příležitosti rumunského národního svátku.¹¹⁷ Blížící se sté výročí „Velkého sjednocení“ vedlo k napětím už v roce 2017, kdy historik Ioan-Aurel Pop (později zvolený za předsedu Rumunské akademie) mluvil o výzkumné skupině Maďarské akademie věd „Trianon 100“ jako o protirumunském mediálním projektu s cílem narušit plánované rumunské slavnosti.¹¹⁸ Nebylo proto velkým překvapením, když tato debata zanedlouho pokračovala i na vnitrostátní úrovni, mezi představiteli maďarské menšiny v Rumunsku a rumunskou většinou. Avšak přes napětí, vyvolané mimo jiné i rozhovorem předsedy největší maďarské strany v Rumunsku – Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ/UDMR) – ve kterém se maďarský politik distancoval od plánů výročních oslav,¹¹⁹ nakonec nedošlo ve výročním roce k žádnému vážnějšímu incidentu.

Ovšem emoce nevzbuzuje jen výročí národního shromáždění v Alba Iulii, nýbrž i podepsání Trianonské mírové smlouvy. V Budapešti se význam 4. června připomíná manifestacemi, případně protesty před rumunským (a slovenským) velvyslanectvím,¹²⁰ které organizují maďarské nacionalistické či extremistické strany a spolky. Na ty občas reagují i rumunští politici, například budapeštské manifestace v roce 2003¹²¹ zmíní

116 Více viz *Magyar mítosz vagy be nem tartott román ígéreték? Bárdi Nándor történész a gyulafehérvári határoza-tokról*. Trianon100.hu, 23. prosince 2017, <http://www.trianon100.hu/blog-cikk/magyar-mitosz>, citováno 14. 2. 2020; Marius Diaconescu: *Protecția minorităților maghiare în Rezoluția de Unire din 1 Decembrie 1918*. Historia special, Decembrie 2018/25. s. 72–75.

117 Szijjártó Péter: *A magyar embereknek nincs mit ünnepelniük december elsején*. Magyar Idők.hu, 1. prosince 2016, <https://www.magyaridok.hu/belfold/szijjarto-magyar-embereknek-nincs-mit-unnepelniuk-decem-ber-elsejen-1221400/>, citováno 14. 2. 2020.

118 *A román sajtó szerint a Trianon 100 nevű kutatócsoport „a magyar kormány románellenes propaganda-főosztálya”*. Transindex.ro, 2. května 2017, <http://itthon.transindex.ro/?hir=46996>, citováno 14. 2. 2020.

119 Papp, Annamária–Újvári, Ildikó: *„A legnagyobb hiba az lenne, ha 2018-ban beburkoloznánk sündisznoállításba”* (Rozhovor s Hunorem Kelemenem). Szabadság.ro, 4. srpna 2017, <http://szabadsag.ro/-/a-legnagyobb-hiba-az-lenne-ha-2018-ban-beburkoloznank-sundisznoallasba->, citováno 14. 2. 2020; Grigorescu, Ionel: *O poziție de neînțeles a domnului Kelemen Hunor față de Marea Unire*. Historia.ro, <https://www.historia.ro/sectiune/actualitate/articol/o-pozitie-de-neinteles-a-domnului-kelemen-hunor-fata-de-marea-unire>, citováno 14. 2. 2020; „Magyarságkampánnyal” szólítja meg a románokat az RMDSZ a centenárium évében. Főtér.ro, 8. prosince 2017, https://foter.ro/cikk/20171208_magyarsagkampannyal_soljitja_meg_a_romanokat_az_rmdsz_a_centenarium_eveben/, citováno 14. 2. 2020.

120 *Fáklyás vonuláson emlékezett Trianonra a Hatvanégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom*. mon.hu, 8. června 2015, <http://www.mon.hu/faklyas-vonulas-emlekezett-trianonra-a-hatvanegy-varmegye-ifjusagi-mozgalom/2851298>, citováno 14. 2. 2020; *Felvonulással emlékezett Trianonra a HVIM Budapesten*. Maszol.ro, 5. června 2016, <https://www.maszol.ro/index.php/kulfold/65369-felvonulással-emlekezett-trianonra-a-hvim-budapesten>, citováno 14. 2. 2020.

121 *Csend és megemlékezés a trianoni évfordulón*. Népszabadság 4. června 2003. s. 4.

v rumunském parlamentu známý nacionalistický senátor Adrian Păunescu.¹²² Existují však i jiné reakce: v roce 2005 rumunské úřady zakázaly promítání maďarského filmu o Trianonu („Velünk élt Trianon“) v Sedmihradsku, později však film promítl i jeden bukureštský televizní kanál.¹²³ Před rumunský parlament se již zároveň dostalo více návrhů na zákon o státní komemoraci 4. června.¹²⁴ Nejnovější návrh, deklarující 4. červen „dnem Trianonské mírové smlouvy“ a umožňující organizování oficiálních kulturních a komemoračních akcí, byl přijat parlamentem a schválen prezidentem Rumunska na podzim roku 2020.¹²⁵ Přestože tady byl rozhodující spíš vnitropolitický faktor, do jisté míry šlo i o reakci na maďarský diskurz o Trianonu. V den 100. výročí se však v Rumunsku ještě nekonaly žádné větší aktivity – ani ze strany maďarských menšinových organizací – a jen malá skupina rumunských nacionalistů oslavovala Trianon v sikulském Sřantu Gheorghe (Sepsiszentgyörgy). Přijetí zákona mělo nejen zakotvit rumunskou interpretaci Trianonské smlouvy v historickém vědomí Rumunů, ale zároveň ji institucionalizovalo podle logiky centenárního nacionalistického diskurzu. Od loňského roku má tedy 4. červen, vedle již tradičních oslav „velkého sjednocení“ 1. prosince, každý rok připomenout a symbolicky potvrdit maďarsko-rumunský *status quo* po první světové válce.¹²⁶ Jelikož instrumentalizuje většinový nacionalismus na úkor rumunských občanů maďarské národnosti i historický triumf Rumunska nad Maďarskem, zákon bezesporu disponuje potenciálem pro nové maďarsko-rumunské symbolické konflikty v budoucnosti.¹²⁷

5 Konkluze

Podobnosti a rozdíly, které jsou patrné z přehledu historie připomínání výročí národního shromáždění v Alba Iulii a podpisu Trianonské mírové smlouvy, nám mohou pomoci pochopit jak místo připomínaných událostí v kolektivním vědomí Maďarů a Rumunů, tak fungování současného maďarského a rumunského nacionalismu.

Podobností je více: obě zmiňovaná výročí jsou jednak spjata s týmž dějinným sledem událostí, tj. s koncem první světové války, a dále začala být okamžitě politicky instrumentalizována (i když zpočátku neoficiálně). Zatímco v prvním období komunismu byla obě zatlačena do pozadí nebo dokonce tabuizována, tak se po pádu komunismu z obou stala

122 Viz <https://www.senat.ro/PAGINI/Stenograme/Stenograme2003/03.06.02.doc.pdf>, citováno 14. 2. 2020.

123 Rostás Szabolcs: *Érdeklődő román tévék*. Magyar Nemzet 2005. január 14, s. 14. K tomu viz: Leuştean, Lucian: „Trianon“ – istorie și propaganda. Curentul 22. ledna 2005.

124 Viz návrh extremistického Bogdana Diaconuho z roku 2015: https://senat.ro/legis/lista.aspx?nr_cls=L480&an_cls=2015, citováno 14. 2. 2020; Návrh z roku 2019, podaný senátory PSD Nicolae Șerbanem a Titusem Corlățeanem (bývalým ministrem zahraničí): <https://www.senat.ro/Legis/Lista.aspx?cod=22284>, citováno 14. 2. 2020.

125 Viz http://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck2015.proiect?idp=18184, citováno 28. 2. 2021.

126 Zahorán, Csaba: *Romania – Yet Another Centenary*. Central European Horizons 2021/1. 7–11. https://horizontok.hu/wp-content/uploads/2021/02/Cental_European_Horizons_doi_10.51918ceh.2021.1.1.pdf, citováno 28. 2. 2021.

127 Navíc v kontextu, kdy se po rumunských volbách na konci roku 2020 dostali rumunští nacionalisté opět do parlamentu – jejich nová strana AUR (Aliance za jednotu Rumunů) získala přes 9 procent.

– dříve nebo později – oficiální výročí (svátek nebo pamětní den). Obě výročí tedy časem získala velký politický potenciál, takže hrají kontroverzní roli v maďarsko-rumunských interetnických i mezistátních vztazích. Jejich připomínání probíhá většinou v nacionalistickém a etnocentrickém kontextu, často bez vysvětlení či analýzy hlubších historických souvislostí, což usnadňuje jejich instrumentalizaci. Tu však omezuje jistá pragmatičnost v politice a tradičním maďarsko-rumunským soužití na úrovni „obyčejných lidí“.

Zajímavým společným rysem připomenutí stého výročí „Velkého sjednocení“ v Rumunsku a 99. i 100. výročí Trianonské mírové smlouvy v Maďarsku bylo vyzdvihování motivu přežití jako národního úspěchu. Maďarský premiér Viktor Orbán ve svém už citovaném projevu poukázal na to, že „99 let po Trianonu se my, Maďaři můžeme statečně narovnat. Zůstali jsme. [...] Jsme tady, uprostřed Evropy – přes roztržení, války a diktatury. A nejenže jsme toto období přežili, ale dnes jsme nejlidnatějším národem Karpatské kotliny.“¹²⁸ K podobnému závěru došla i Mária Schmidt: „Během sta let jsme třikrát skončili na straně poražených! Ale přežili jsme, zůstali jsme a nakonec jsme mohli vkročit do 21. století jako vítězové.“¹²⁹ Podobně se vyjádřil sociolog Vasile Dâncu o stoletém úspěchu Rumunska: „Rumunsko je tady, zatímco většina státních entit tohoto regionu zmizela [...] naše země je zázrakem...“,¹³⁰ a politolog Ioan Stanomir, když v rozhovoru pro časopis Newsweek România vyzdvihl, že kromě ztráty severní Bukoviny, Besarábie a jižní Dobrudže, se Rumunsku podařilo zachovat „územní profil“ a vedle Polska „patříme mezi ty [...] středoevropské národy, které si zachovaly stát. Přežití je pravděpodobně nejdůležitějším prokem.“¹³¹

I zde se však vyskytují důležité rozdíly. Přes totožný sled událostí, z nichž byla výročí vybrána, jsou obě připomínána nezávisle na sobě. Kromě meziválečného období začala politická instrumentalizace celé otázky v Rumunsku ještě za komunismu, ale v Maďarsku teprve po jeho pádu. Ještě významnější odlišnost ale vykazuje charakter diskurzu výročí; zatímco rumunský diskurz je „triumfalistický“, v maďarském případě jde převážně o „diskurz křivdy“. A co se týče kontextu komemorací, v Rumunsku tvoří jejich základ národní narativ, který v rumunské historiografii zůstal dominantní i po roce 1990, přičemž alternativní narativy jsou podstatně slabší. Oproti tomu v Maďarsku je dominantní narativ, jenž nacionalismus odmítá, i když konkurenční národní narativ je také na vzestupu.

V každém případě můžeme prohlásit, že obě výročí hrají zásadní roli v definici a reprodukci aktuální podoby národní identity obou komunit. Pro Maďary je Trianon významným negativním referenčním bodem, který spojuje – nebo aspoň má spojovat – lidi maďarské národnosti po celém světě.¹³² Pro Rumuny je sice „Velké sjednocení“ pozitivní referencí, avšak „jeho plody“ se musí ochránit i v přítomnosti a budoucnosti. Nacionalisti-

128 Viz pozn. č. 109.

129 Schmidt, M.: *Új*, s. 145.

130 Dâncu, Vasile: *România există. Ce facem cu ea? Sinteza, Noiembrie-Decembrie 2018/58*, s. 7; Mitu, Sorin: *Centenar pentru eternitate*. Tamtéž, s. 56–60.

131 Ioan, Stanomir: „*Politicienii au călcat în picioare documentul Marii Uniri*“. Newsweek România, 2018/30, s. 26; Mitu, S.: *Centenar*.

132 Existuje i rčení „Maďar je ten, koho bolí Trianon“, za jehož autora dlouho považovali někoho z klasiků maďarské literatury, ale je jím pravděpodobně Miklós Patrubány, předseda Světového svazu Maďarů.

stické interpretace obou výročí jsou tedy ideálním předpokladem k pokračování tradičních nacionalistických – a tím i zákonitě paralelních – historií Maďarů a Rumunů.

Living Anniversaries – 1918–2018 and 1920–2020: Commemorating the End and the Beginning in Romania and Hungary

In my text, I compare the commemoration of two important anniversaries – that of the Grand National Assembly in Alba Iulia (1st of December 1918) and of signing the Trianon Peace Treaty (4th of June 1920). Although the two events were in close connection with each other – both marked the end of Hungarian political supremacy in Transylvania – their commemoration is traditionally different. It is so from the very beginning, from the interwar period until recent times. The reason for this is partly the outcome of WWI, partly instrumentalization of the two events and mainly the role that these events gained in Romanian or Hungarian national identity.

Comparing the two centenaries – in 2018 in Romania and in 2020 in Hungary – can help us to better understand the current state of nationalisms and nation-building efforts in the two countries. We can see many similarities between them: ethnocentrism, political instrumentalization, restricted commemoration under communism and their renaissance after 1989. In the case of Romania it eventually (since 1990) became an official state holiday, in Hungary it is a memorial day of national solidarity (since 2010). There are also important differences: they are commemorated separately, and while the frame of Romanian anniversaries is a triumphalist discourse, with the influence of a strong nationalist historical narrative, the Hungarian context is rather a discourse of resentment, with a more balanced historical approach.

The centenary commemorations show, that both anniversaries became fundamental reference points in modern national identity of both nations – in case of Romania a positive one, while in Hungary a negative one.

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

